

MUHU VALLA ARENGUKAVA 2035

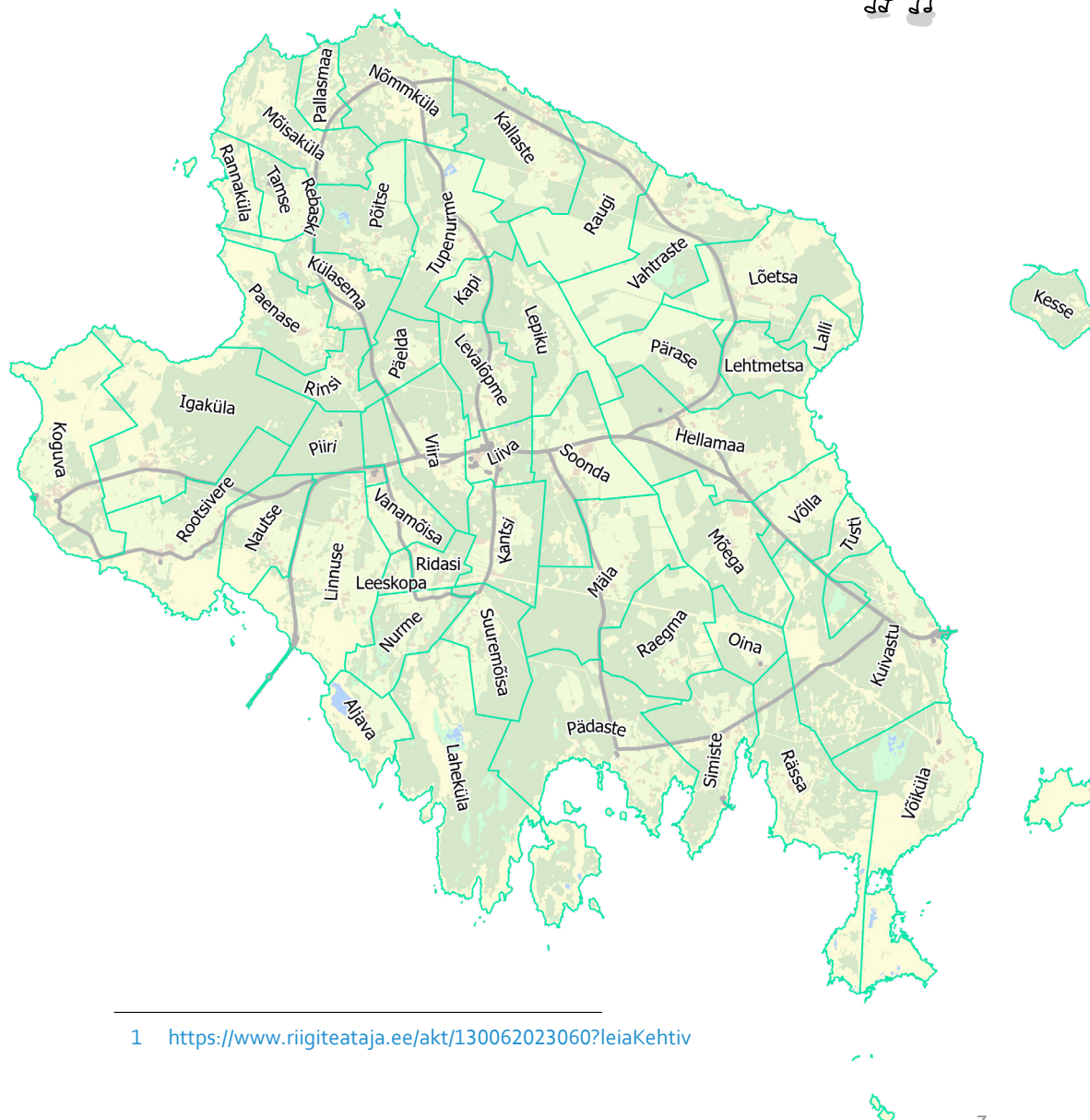
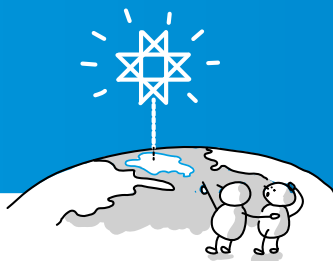
LISA 3

Muhu valla hetkeolukorra ülevaade

SISUKORD

1. Territoorium	3	7. Tehniline taristu	43
2. Rahvastik	4	7.1. Teed	43
3. Haridus ja noorsootöö	6	7.2. Sadamad	45
3.1. Alusharidus	6	7.3. Elektri- ja sidevõrgud	46
3.2. Kooliharidus	8	7.4. Veevarustus ja kanalisatsioon	50
3.3. Huvitegevus	10	7.5. Kaugküte	50
3.4. Muhu valla noorsootöö hetkeolukord ja arenguvõimalused	11	7.6. Maaparandussüsteemid	51
3.5. Muhi Noortekeskus	13	7.7. Tuletõrje veevõtukohtade	51
3.6. Täiskasvanuharidus ja elukestev õpe	14	7.8. Jäätmekäitlus	51
4. Sotsiaalhoolekanne	15	8. Ettevõtluskeskkond	52
5. Vabaaeg ja külaelu	20	8.1. Ettevõtlus	52
5.1. Muhi identiteet	20	8.2. Arendusalad	54
5.2. Kultuur	21	8.3. Turism	55
5.3. Raamatukogud	24	8.4. Kaugtöö	57
5.4. Muhi Muuseum	25	9. Turvalisus	58
5.5. Sport	25	10. Kriisivalmidus	61
5.6. Puhkealad	26	11. Ligipääsetavus	62
5.7. Religioon	27	12. Valla juhtimine	63
5.8. Looduslikud pühapaigad	28	12.1. Vallavolikogu ja vallavalitsus	63
5.9. Külaelu ja kodanikualgatuslik ühistegevus	28	12.2. Eelarve	65
6. Planeerimine ja keskkond	29	12.3. Kaasamine ja avatud valitsemine	67
6.1. Maa ja planeerimine	29	12.4. Vallasisene koostöö	68
6.2. Elamufond	31	12.5. Siseriiklik ja väliskoostöö	68
6.3. Liiva keskuse areng	33		
6.4. Väikesaared	34		
6.5. Loodus ja maastikud	35		
6.6. Kaitsealused objektid ja territooriumid	38		
6.7. Kliima	40		

1. Territoorium

Muhu on suuruselt Eesti kolmas saar kogupindalaga 207,9 km². Muhu valla haldusterritoorium hõlmab Muhu saare ja seda ümbritsevad laiud, sh püriasustusega väikesaarte seaduse¹ mõistes väikesaarte nimistusse kuuluvad Kesselaid ja Viirelaid. Muhu on Saaremaaga püsiühenduses Väikese väina tammi kaudu, mandrist eraldab saart keskmiselt 7 km laiune Suur väin.

Muhu vallas on 52 küla. Tihedale külaasustusele vaatamata ei ole Muhus ajalooliselt välja kujunenud tugevat kihelkonnakeskust (väikelinna, alevit või alevikku). Saare tõmbekeskuseks on kujunenud Liiva küla, mis on ühtlasi valla keskasula ning vallamaja, haridusasutuste, hooldekodu, perearstikeskuse ning paljude äri- ja teenindusettevõtete asukoht.

Joonis 1. Muhu kaart, autor Madis Rehepapp

¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/130062023060?leiaKehtiv>

2. Rahvastik

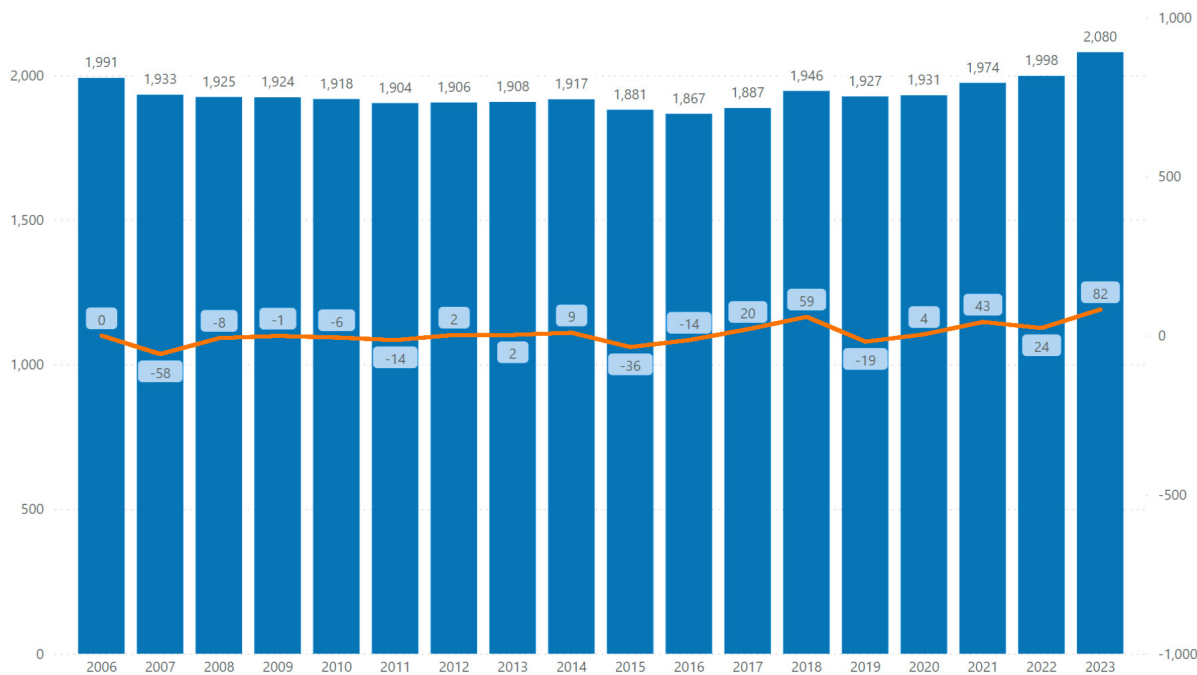
Kuigi alates 20. sajandi teisest veerandist on Muhu rahvaarvu muutumise pikaajaliseks valdavaks tendentsiks olnud kahanemine, on elanike arv hakanud rahvastikuregistri andmetel viimasel neljal aastal sissearände arvelt taas kasvama (vt joonis 2). See on olnud kooskõlas Muhu valla arengukava 2019–2030 visiooniga aastaks 2030: “Muhu on iseseisev ja haldussuutlik saarvald, kus on elujõuline, kasvav ja jätkusuutlik kogukond...”.

01.01.2024. a seisuga oli Muhu valla rahvaarv 2085.

Pikemaajaliste rahvastikuprognoside aluseks on enamasti Statistikaameti andmed ja neid koostatakse eeskätt maakondade kohta. Saare maakonna, sh Muhu valla puhul on statistikas teatavad moonutused, mille põhjustab küllaltki suur suvilaomanike või mitme elukohaga inimeste hulk. 2021. a rahvaloenduse ja rahvastikuregistri andmete võrdluses oli Muhu vallal rahvaarvu osas erinevus 14%, Saaremaa vallal 4,5% ja Ruhnu vallal koguni 36%, mistõttu ei pruugi kõik rahvastikuprotsessid Saare maakonna andmestikus selgelt ilmned².

Elanike arv ja muutus

● Elanike arv ● Muutus

Joonis 2. Muhu valla elanike arv aastatel 2006–2023. Allikas: Rahvastikuregister

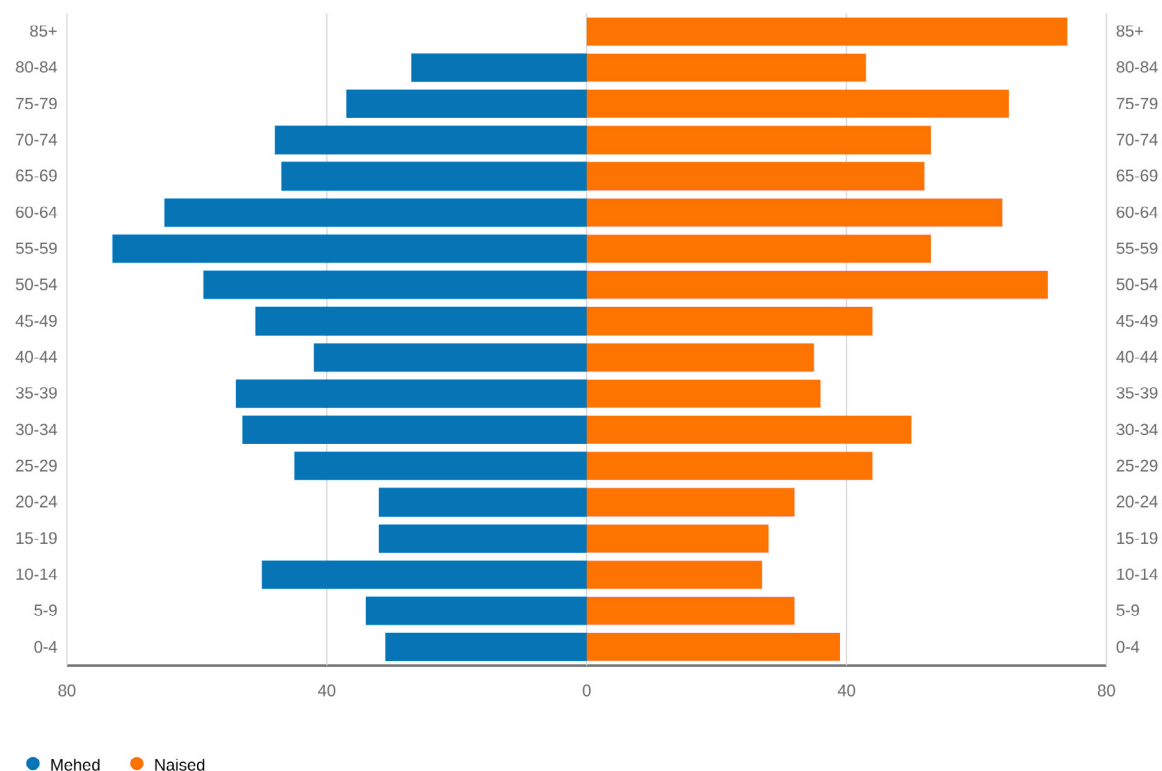
² https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4031/2202/2001/Lisa%202_tervisepr.pdf#

A. Tammuri poolt 2022. a koostatud “Saaremaa rahvastik ja rahvastikuprognosis 2022–2052”³ näeb ette viis võimalikku stsenaariumi, aga samas möönab töö autor, et mida kaugemale tulevikku prognoos koostatakse, seda enam kahaneb iga aastaga vastavus tegelikkusele, sest elu on muutlik ja kõike ette näha ei ole võimalik. Kui mõelda 20 aasta tagusele ajale, siis on näha, et toona- sed eeldused täna enam ei kehti – sündimus ja oodatav eluiga on ennustustest kiiremini kasvanud ja Eestist on väljaränderiigi asemel saanud sisse- ränderiik. Selle tule- musel on riigi praegune rahvaarv kõrgem, kui ennustati isegi vaid 10 aastat tagasi. Muhu rahvaarv on kasvanud tänu sellele, et rändesaldo ületab oluliselt loomulikust iibest tingitud miinused. Senise taseme säilitamiseks või mõõdukaks elanike arvu kasvuks oleks vaja jätkuvalt positiivset rändesaldot ja eeskätt nooremaeliste elanike osakaalu suurenemist.

01.01.2023. a seisuga moodustasid vanuseklassi 0–18 elanikud Muhu valla rahvastikust vaid 13%, samas eakad vanuses üle 65 aasta 24% (vt joonis 3).

Rahvastiku soo ja vanuskoosseis | Muhu vald, 2023

Allikas: statistikaamet

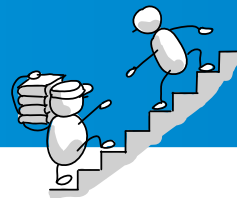

Vaata interaktiivset graafikut juhtimislaudad.stat.ee

Joonis 3. Muhu valla rahvastikupüramiid seisuga 01.01.2023

3 <https://www.saaremaavald.ee/sites/default/files/documents/2024-01/Saaremaa%20rahvastik%20ja%20rahvastikuprognosis%202022%E2%80%932052%20%282022%29.pdf>

3. Haridus ja noorsootöö

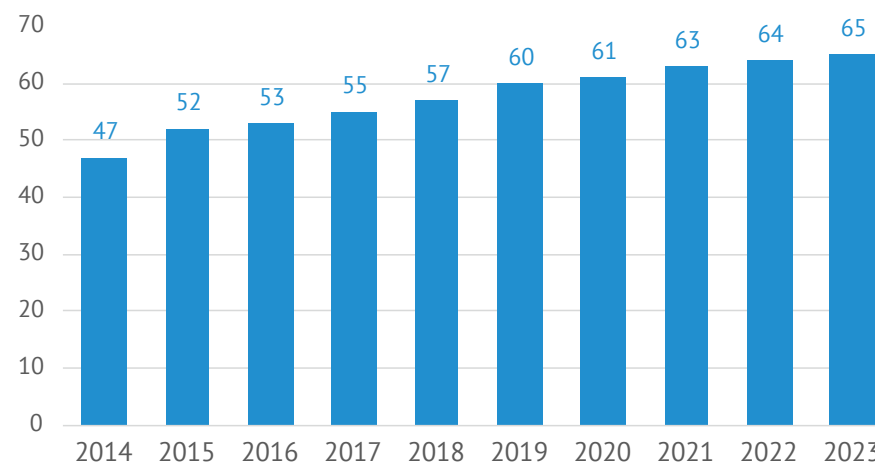
Eestis on vastutus alus- ja põhihariduse ning laste ja noorte huvihariduse ja huvitegevuse arendamisel pandud kohalikule omavalitsusele. Muhu vallas on üks lasteaed ja põhikool ning üks avatud noortekeskus.

Nüüdisaegse juhtimiskultuuri, paindlike õppemeetodite ning innovaatiliste õppevahendite rakendamine on vajalik nii lapse arengu, õpetaja professionaalsuse tõstmise kui ka lapsevanema ootuste seisukohalt. Aina suuremaks väljakutseks on erialase kvalifikatsiooniga pedagoogilise personali ja tugispetsialistide leidmine. Haridusasutuste pedagoogilise personali koosseis vajab järjekindlat tööd juhtide ja õpetajate professionaalsuse tõstmisel ning järelkasvu ettevalmistamisel.

3.1. Alusharidus

Muhu Lasteaed asub Liiva keskuses. Muhu Lasteaias on 2023/2024. õppeaastal neli rühma (üks sõime- ja kolm aiarühma) ja laste arv on 66 (vt ka joonis 4).

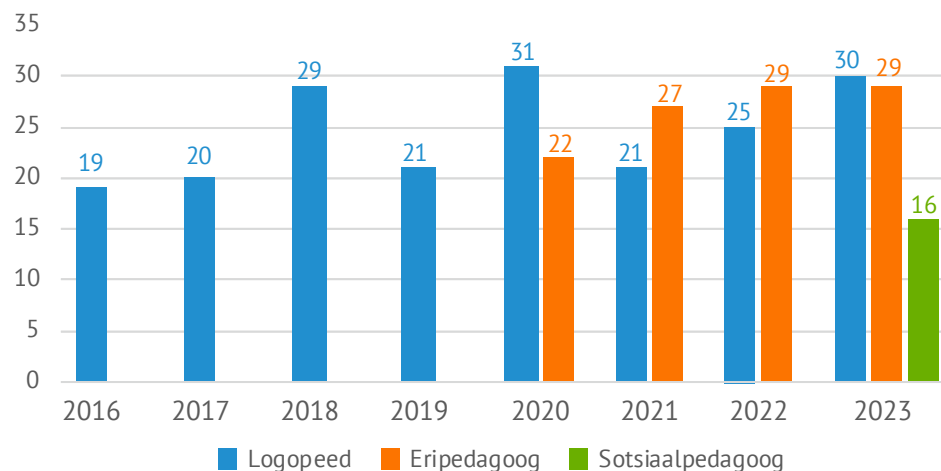
Muhu lasteaia keskmine nimestikuline laste arv

Joonis 4. Laste arv Muhu Lasteaias 2014–2023. Allikas: Muhu Lasteaed Munuke

Lasteaia personal koosneb 20 töötajast: direktor, 8 õpetajat, 4 õpetaja abi, meditsiiniõde, logopeed, eripedagoog, sotsiaalpedagoog, muusikaõpetaja, majandusjuhataja ja majahoidja.

Tugiteenuseid tarbivate laste arv

Joonis 5. Tugiteenuseid tarbivate laste arv 2016–2023

Allikas: Muhu Lasteaed Munuke

Nagu jooniselt 5 näha, siis vajadus tugispetsialistide järele pigem kasvab.

Muhu Lasteaed on avatud aastaringelt. Suveperioodil töötab kaks rühma, mis lihtsustab oluliselt töötavate vanemate elukorraldust, aga võimaldab teenust pakkuda ka teistele soovijatele.

Tabel 1. 2016–2022 sündinud laste arv ja eeldatav koolimineku aasta

Sünniaasta	Laste arv	Koolimineku aasta
2016	12	2023
2017	15	2024
2018	10	2025
2019	18	2026
2020	13	2027
2021	22	2028
2022	21	2029
2023	12	2030

Allikas: Muhu Lasteaed Munuke

Valla elanike arvu jätkuva kasvu korral võib lähiaastail tekkida vajadus veel ühe rühma avamiseks, et tagada kõigile 3-aastastele kuni kooliealistele lastele lasteaiakohad (vt tabel 1)⁴.

Lisarühm võimaldaks jaotada lapsi rühmadesse vanusepõhiselt. Sel juhul oleks laste arv rühmades väiksem, võimaldaks teha rohkem individuaalset tööd ja lähtuda laste individuaalsetest arenguvajadustest.

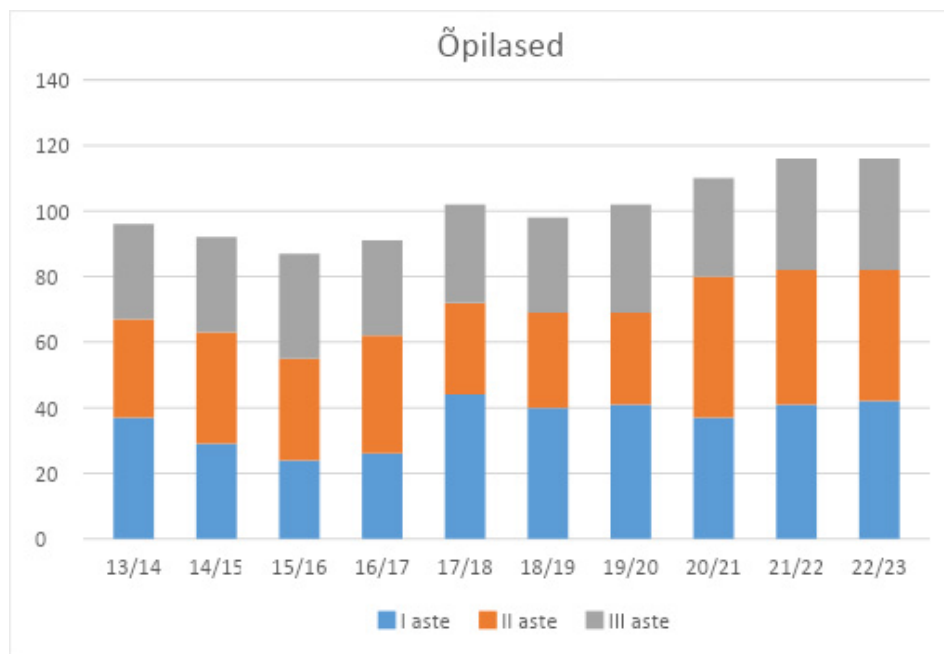
Kõik kasutatavad rühmaruumid on remonditud, turvalised ja kaasaja nõuetele vastavad. Remondi ootel on veel metoodikakabinet, osa varjualuseid ning laste arvu kasvades on ilmnenu vajadus suurema saali järele. Parendamist vajab internetiühendus, õpetajatele on vaja soetada uusi arvuteid.

⁴ https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-09/1._haridusvaldkonna_arengukava_2035_kinnitatud_11.11.21.pdf

3.2. Kooliharidus

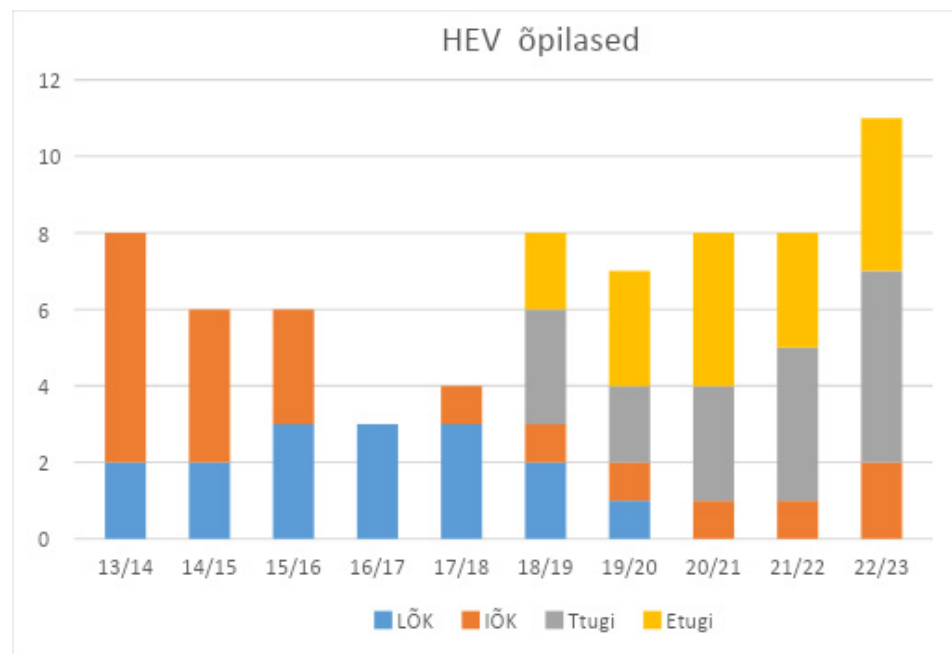
01.09.2023. a seisuga õppis Muhu Põhikoolis 132 õpilast. Põhikooliealisi lapsi, kelle alaliseks elukohaks on Muhu vald, õpib lisaks nii Saaremaa kui ka mandri koolides (17 last 11 erinevas koolis). Keskkhariduse omandavad õpilased kas Orissaare Gümnaasiumis, Saaremaa Gümnaasiumis, Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasiumis või mandri koolides – arengukava koostamise ajal kokku kaheksas erinevas koolis. Kutsekeskharidus või kutseharidus omandatakse peamiselt Kuressaare Ametikoolis.

Viimaste aastate õpilaste arvu kasvu (vt joonis 6) on mõjutanud elanike arvu juurdekasv Muhus ja 2023. a sügisel ka väikekoolide sulgemise otsused Lääneranna vallas, mistõttu senistest Virtsu Põhikooli vanema astme õpilastest kaheksa jätkab oma kooliteed Muhus.

Joonis 6. Muhu Põhikooli õpilaste arv õppeaastatel 2013/2014–2022/2023
Allikas: www.haridussilm.ee

Kõne-, lugemis- ja kirjutamisprobleemide lahendamiseks on vallas tööl logopeed, kes teenindab nii kooli kui ka lasteaeda. Logopeedilist abi vajavate laste arv on koolis aastatega vähenenud. I ja II kooliastmes on ka õpiabi võimalus. Koolis on võimalik õppida pikapäevarühmas, osaleda huviringides ja saada abi ainekonsultatsioonides. Muhu Põhikoolis on loodud võimalus õppida ka lihtsustatud ja individuaalse õppekava alusel, samuti on osadel õpilastel teatud ainetes rakendatud individuaalset õppekava (IÕK) õppemahu ja õpitulemuste vähendamisega ning rakendatud üks-ühele õpet. Koolis töötab sotsiaalpedagoog. Kasvavaks väljakutseks on sotsiaalsete probleemide ja hariduslike erivajadustega õpilaste arvu suurenemine ning kaasava hariduse põhimõtete rakendamise mõtestamine, et tagada kõigile õpilastele haridustee läbimisel vajalik tugi (vt joonis 7).

Joonis 7. Muhu Põhikooli HEV õpilased 2013–2022
Allikas: Muhu Põhikool

Õppetöö mitmekesistamiseks on vajalik toetada osalemist erinevates maakondlikes jt koostööprojektides ning pöörata senisest enam tähelepanu ka andekate laste tegevusvõimaluste avardamisele ja toetamisele.

Õpilased saavad koolis käimiseks kasutada tasuta maakondlikku ühistransporti kui ka nn kooliringi tegevat valla bussi. Koolibussi sõidugraafiku koostamisel arvestatakse kooli tunniplaani ja õpilaste huvialategevuste ajakavaga.

Lähiaastatel on kooliga seotud suuremad investeeringud II korruse pargipoolsete akende vahetamine ja hoone ventilatsioonisüsteemi rekonstrueerimine (2. etapp), samuti spordihalli staadioni etapiviisiline rekonstrueerimine. Õppeprotsessi kaasajastamiseks ning digiõppevahendite laialdasemaks kasutuselevõtuks on vaja soetada täiendavaid seadmeid ning uuendada õppematerjale ja -vahendeid.

Foto: Muhu Põhikool, autor Kalmer Saar

3.3. Huvitegevus

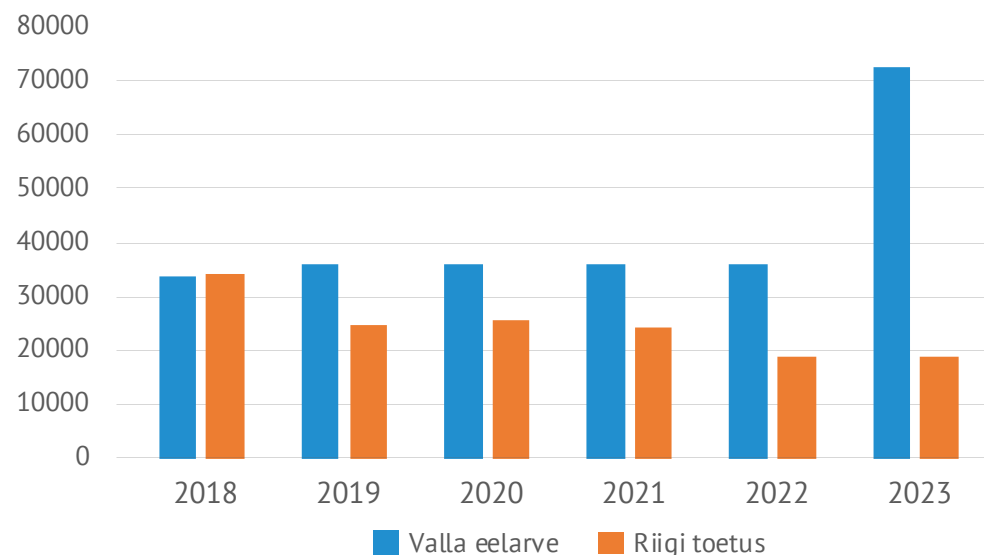
Muhu vallas korraldavad õpilastele suunatud huviringide tööd peamiselt Muhi Põhikool ja Muhi Noortekeskus, ringitegevuses osalemine on tasuta. Huvihariduses on soovijatele võimalus osaleda eeskätt Saaremaa valla huvikoolides, Muhus huvikoole ei ole.

Noortel on võimalus Muhi Põhikoolis osaleda 16 huviringi tegevuses, noortekeskuse baasil tegutseb neli huviringi. Noortel on kõige rohkem valikuid üldkultuuri-, spordi- ja muusikaringide hulgas, vähem on kohapeal võimalusi tegeleda kunstiga või osaleda loodus-, tehnika- ja täppisteaduste huviringides.

Huvihariduses ja huvitegevuses osalemise soodustamiseks on Muhi Vallavolikogu 27.03.2013. a määrusega nr 98 vastu võetud „Huvitegevuse toetamise kord Muhi vallas“. Kord sätestab huvitegevuse toetamise tingimused ja korra Eesti rahvastikuregistri andmetel Muhi vallas elavate ja õppivate 3–19 aasta vanuste laste ja noorte huvitegevuse toetamiseks valla eelarvest, kui vastava huvitegevusega tegelemiseks puuduvad võimalused Muhi vallas.

Alates 2017. a on valdadele ja linnadele eraldatud riigieelarvest täiendavat toetust 7–19-aastaste noorte süsteemse ja juhendatud huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavuse ja mitmekesisuse parandamiseks. Kasvavate kulude taustal on riigipoolne toetus aastatega pigem vähenenud, kattes tegelikult kuludest umbes viiendiku (vt joonis 8).

Huvihariduse ja -tegevuse rahastamine Muhi vallas

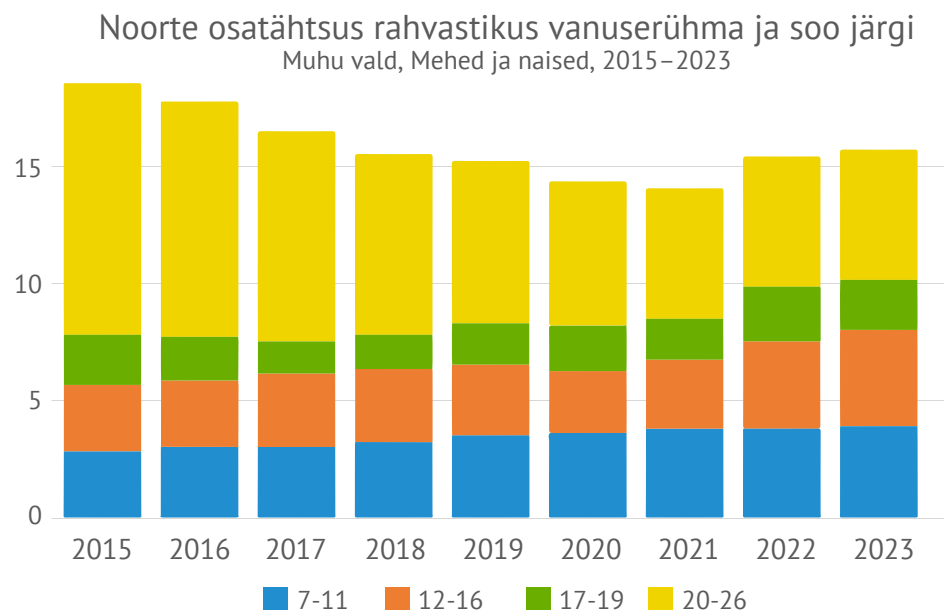
Joonis 8. Huvihariduse ja -tegevuse rahastus 2018–2023

Allikas: Muhi Vallavalitsus

Alates 2021. a sügisest on pilootprojektina kasutusel Muhi valla huvitegevuse register, kuhu koondatakse andmed kõigi Muhi vallas lastele ja noortele huvitegevust pakkuvate asutuste/organisatsioonide ning ringide/huvitegevuste kohta. Register võimaldab infot koguda ning teha info ühest allikast lihtsalt kättesaadavaks nii lastele ja noortele, lapsevanematele, huvitegevuse pakkujatele kui ka vallale. Register tagab huvitegevuse õppetegevuse ülevaatlikkuse ja võimaldab koguda selle kohta statistikat.

3.4. Muhu valla noorsootöö hetkeolukord ja arenguvõimalused

Muhu valla elanikest moodustavad noored vanuses 7–26 2023. a seisuga 16,1% (vt joonis 9). Osa noortest õpib või töötab väljaspool Muhu valda (mujal Eestis, välismaal).

Joonis 9. Noorte osatähtsus rahvastiku vanuserühma ja soo järgi 2015–2023
Allikas: Statistikaamet

Kõige aktiivsemalt osalevad kohalikus noorsootöös ennekõike Muhu Põhikooli õpilased vanuses kuni 16 eluaastat.

Muhu vallas on noorsootöö olnud üks edumeelsemaid Saare maakonnas. Aastal 2005 oli Muhu vald maakonna teine omavalitsus, kus avati noortekeskus. Kvaliteetne noorsootöö tõi Muhu vallale tunnustuse „Aasta noortesõbralik omavalitsus 2021”.

Noorsootöö arenguvajaduste ja väljakutsete kaardistamiseks viiakse regulaarselt läbi noorsootöö kvaliteedi hindamist.

2023. a alguses lõpule jõudnud hindamisega selgus, et suurimad noorsootöö tugevused on:

- ✓ väike ja kokkuhoidev kogukond, mis võimaldab teha koostööd ja olla paindlik ning tänu sellele on noortest hea ülevaade;
- ✓ head tingimused ja võimalused noorsootöö ja huvitegevuse läbiviimiseks;
- ✓ inimesed – nii spetsialistid, vallaametnikud kui ka noored – on huvitatud noorte heaolust ja kogukonnas kaasärääkimisest.

Suurimate väljakutsetena selgus:

- ✓ noorte osaluse toetamine ning kaasamine otsustusprotsessidesse, sh vaadata üle osalusvormi;
- ✓ noortega tegelevate spetsialistide vahelise võrgustikutöö süsteemsemaks muutmine;
- ✓ noorsootöötajate professionaalse kasvu toetamine ning süsteemne motiveerimine.

Lisaks saab väljakutsetena välja tuua põhikooli lõpetanud noorte kaasamise ja NEET-noortele (15–29-aastased noored, kes ei õpi, tööta ega osale koolitusel) tugiteenuste võimaldamise (vt tabel 2).

2018. a taaskäivitati Muhu noortevolikogu tegevus, aga selle tegevus on taas seiskunud. Kvaliteedi hindamise analüüsis selgus, et Muhus tasub kaaluda noortevolikogu asemel muud osalusvormi.

Noorsootöö on koondunud Muhu Põhikooli ja Muhu Noortekeskusesse. Muhu Põhikoolis on tegev õpilasesindus, tegutsevad mitmed huviringid ning toimuvad noortele suunatud üritused. Koolil on sõpruskoolid välismaal ning osaletakse mitmesugustes projektides (nt Globe). Muhu Põhikooli juurde kuulub ka Muhu spordihall, kus toimuvad nii kehalise kasvatuse tunnid kui ka paljud treeningud ja ringid, noortekeskusel on nädalakavas ette nähtud spordihalli kasutamise aeg.

Erasektori pakkumised on keskendunud pigem suvisele perioodile.

Tabel 2. NEET-noorte osatähtsus Eestis 2018–2022
Allikas: Statistikaamet

NEET-staatuses noorte osatähtsus 15–26-aastaste hulgas soo järgi 2018–2022	2018	2019	2020	2021	2022
mehed ja naised	10.4	7.6	10	10.8	10.5
mehed	10	5.9	8.2	11	12.5
naised	10.8	9.3	11.7	10.6	8.5

3.5. Muhu Noortekeskus

Muhu Vallavolikogu 25.01.2005. a määrusega nr 23 asutati munitsipaalasutus Muhu Noortekeskus ning kinnitati Muhu Noortekeskuse põhimäärus. Noortekeskuse tegevusvaldkond on noorsootöö korraldamine ja arendamine Muhu vallas. 2015. aasta oktoobrist tegutseb noortekeskus SA Innove projekti „Muhu Noortekeskuse uute ruumide rajamine“ raames Muhu spordihalli laiendusena rajatud uutes ruumides. Uutes ruumides on noorsootöö kvaliteet ja noorte külastatavus tõusnud.

2007. a astus Muhu Noortekeskus Eesti Avatud Noortekeskuste Ühenduse (EANK) liikmeks.

Muhu Noortekeskuse struktuuri kuulub juhataja, alates 2022. a täiskoormusega noorsootöötaja (enne seda osalise koormusega) ning osalise koormusega koristaja. Lisaks on käsunduslepinguga tööle stuudio juht ning olenevalt noorte huvidest ja võimalustest ringijuhid. Seni on Muhu vallas vähe kasutatud võimalust noorsootöötaja kutse taotlemiseks.

Muhu Noortekeskust külastab sügistalvisel perioodil igapäevaselt keskmiselt 25–35 noort. Noortekeskuses käivad peamiselt noored vanuses 7–16 eluaastat, kuid erinevate projektide ning tegevuste raames saavad noortekeskuse poolt pakutavatest teenustest osa ka 18+ noored. Viimastele on teenuste sihitamine keerulisem, kuna tihti on nende noorte puhul elukorraldus, haridusasutused ja töökohad osaliselt või täielikult väljaspool Muhu valda.

Muhu Noortekeskuse põhimeetod on avatud noorsootöö. Läbi selle toetatakse noore mitmekülgset arengut. Koostööd tehakse nii valla teiste hallatavate asutuste ja teiste omavalitsustega (eelkõige Saaremaa vallaga) kui ka rahvusvaheliselt. Tänu heale võrgustikule on noortekeskus võimaldanud oma noorsootöötajatele kui koostööpartneritele õpirändeid.

Noortekeskusel on akrediteering Solidaarsuskorpuse vabatahtlike vastuvõtmi-seks ning seda võimalust on ka kasutatud. Noored on saanud rahvusvahelises noorsootöös osaleda eelkõige läbi Erasmus+ programmi noortevahetuste.

Muhu Noortekeskuse korraldada on ka traditsiooniline suvine õpilasmalev, mille tööandjate seast leiab valla hallatavaid asutusi ja viimastel aastatel ka eraettevõtjaid. Malevasse kandideerib iga aastaga aina rohkem noori nii Muhust kui ka Saaremaalt. Samuti on kasvav huvi suvemuhulaste seas.

Väljakutseks on valdkonna ja noorte vajaduste kiire muutumine, mis teeb keeruliseks pikaajaliste plaanide tegemise. Nagu mujalgi Eestis, esineb ka Muhus noorsootöös kaadrivoolavust.

Foto: Muhu Noortekeskus. Autor: Kalmer Saar

3.6. Täiskasvanuharidus ja elukestev õpe

Täiskasvanuharidus on organiseeritud õppetegevus teadmiste, oskuste ja vilumuste omandamiseks ning nende säilitamiseks või täiendamiseks. Õppimine võib toimuda mis tahes tasemel või meetodil. Samuti võib see asendada või olla jätkuks esmasele haridusele, mis omandatakse üldhariduskoolis, kolledžis või ülikoolis.

Täiskasvanuharidus on suunatud täiskasvanud õppijale, kelle all mõistetakse isikut, kes õpib töölkäimise, perekonnaelu või muu tegevuse kõrvalt. Teisisõnu, õppimine pole tema põhitegevuseks.

Elukestvaks õppimiseks nimetatakse pidevat eneseharimist ja ühiskonnaga kohandumist konkurentsipüsimiseks. Tänapäeva argielu iseloomustavad kiired muutused ühiskonnas ning tehnoloogia pidev areng, mistõttu on üha olulisem, et inimeste teadmised ja oskused käiksid nende muutustega kaasas. Nii muutuvad elukestev õpe ning haridus järjest olulisemaks.

Elukestva õppimise peamisteks motivaatoriteks on suurem töö- ja endaga rahulolu, helgemad tulevikuperspektiivid, konkurentsivõime säilitamine ja kasvav sissetulek.

Muhu vallas ei ole ühtegi formaalset täiskasvanuharidust pakkuvat asutust.

2023. a maikuu seisuga õppis muhulasi 14 haridusasutuses (viies kutsekoolis ja üheksas kõrgkoolis). Jätakuvalt on kõige enam õppijaid Kuressaare Ametikoolis (12), kõrgkoolidest Tartu Ülikoolis (10) ning järgnevad TTÜ (6) ja TLÜ (6).

Alates 2019. a pakub Tallinna Tervishoiu Kõrgkool võimalust õppida Kuressaares õendust ning sellel erialal õpib neli muhulast. Võrdluseks: TTÜ Kuressaare Kolledžis õpib üks muhulane.

Täiskasvanukoolituste korraldamise regulaarsemaks muutmisel sai teoks Muhu Elu Kooli idee, seda tänu ETKA-le Andras ning Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt ellu kutsutud ja Kasvulava OÜ poolt juhitud arenguprogrammile „Täiskäik“. Muhu Elu Kooli eesmärk on tuua kokku erinevad osapooled (nii korraldajad kui ka kogukond), et tõsta teadlikkust ja täiskasvanute õppimisvõimaluste kättesaadavust. Projekti tulemusel on Muhu valla kodulehel eraldi täiskasvanu haridust kajastav alaleht.

Muhu vallas antakse igal aastal välja stipendium kategoorias „Aasta täiskasvanud õppija“. Maakondliku tunnustuse on saanud mitmed Muhu täiskasvanud õppijad, samuti on saanud koolitussõbraliku organisatsiooni tunnustus.

4. Sotsiaalhoolekanne

Sotsiaalkaitse kulutused moodustavad Muhu valla eelarvest 4,8% ja on perioodil 2018–2022 suurenenud ligi 8% võrra (vt tabel 3). Kõige suuremad on kulutused perekondade ja laste sotsiaalse kaitse tagamiseks (toetused, teenused) ja eakate hoolekandeaasutuses viibimise tasude osaliseks kompenseerimiseks.

Tabel 3. KOV tegevusvaldkonnad. Allikas: Muhu Vallavalitsus

	2018	2019	2020	2021	2022	muutus %	osakaal %	osakaal %
01 Üldised valitsussektori teenused	343 062	370 578	398 652	391 619	531 543	35,7%	10,2%	12,5%
02 Riigikaitse	0	0	0	0	0		0,0%	0,0%
03 Avalik kord ja julgeolek	30 590	43 038	37 618	12 571	45 376	260,9%	0,3%	1,1%
04 Majandus	357 363	385 015	399 133	598 310	682 185	14,0%	15,5%	16,0%
05 Keskkonnakaitse	77 555	97 192	107 388	366 373	159 847	-56,4%	9,5%	3,7%
06 Elamu- ja kommunaalmajandus	516 733	1 605 496	137 668	176 263	589 739	234,6%	4,6%	13,8%
07 Tervishoid	422	422	422	500	14 540	2808,0%	0,0%	0,3%
08 Vaba aeg, kultuur, religioon	272 613	308 120	318 895	527 441	424 533	-19,5%	13,7%	10,0%
09 Haridus	1 123 540	1 167 945	1 202 450	1 413 624	1 413 142	0,0%	36,6%	33,1%
10 Sotsiaalne kaitse	146 082	141 710	166 122	188 748	203 014	7,6%	4,9%	4,8%
62 Kulu ebatöenäoliselt laekuvaks hinnatud nõuetest	0	0	0	0	0		0,0%	0,0%
65 Edasikantavad maksud	15 840	0	0	0	0		0,0%	0,0%
80 Osaluste soetus	0	0	0	23 820	43 500	82,6%	0,6%	1,0%
81 Antud laenud	0	0	0	0	0		0,0%	0,0%
82 Laenumaksed	69 260	115 316	529 262	158 799	155 469	-2,1%	4,1%	3,6%

Muhu vald osutab kõiki sotsiaalhoolekande seadusega kohalikule omavalitsusele ülesandeks antud teenuseid, lisaks toetatakse psühhoteraapia- ja loovteraapiateenuste kaudu elanike vaimse tervise hoidmist. Kõige suurema eelarvemahuga teenused on sotsiaaltransporditeenus ja ööpäevaringne üldhooldusteenus ning toetustest õppetoetus (70 eurot kuus), mida makstakse Muhu valla noortele, kes jätkavad põhikoolijärgseid õpinguid (v.a Orissaare Gümnaasiumis ja Kuressaare Täiskasvanute Gümnaasiumis) Lisaks makstakse sissetulekust sõltumatute toetustena sünnitoetust (500 eurot), matusetootust (350 eurot) ja ranitsatoetust (250 eurot). Sissetulekust sõltuvalt makstakse kuludokumentide alusel ühekordset sotsiaaltoetust isikutele, kelle sissetulek peale eluasemekulude mahaarvamist jääb alla kahekordse toimetulekupiiri kuus.

Muhu vallas korraldavad ja teostavad sotsiaaltööd ning -hooldust sotsiaal- ja lastekaitse spetsialist ning koduhooldustöötaja.

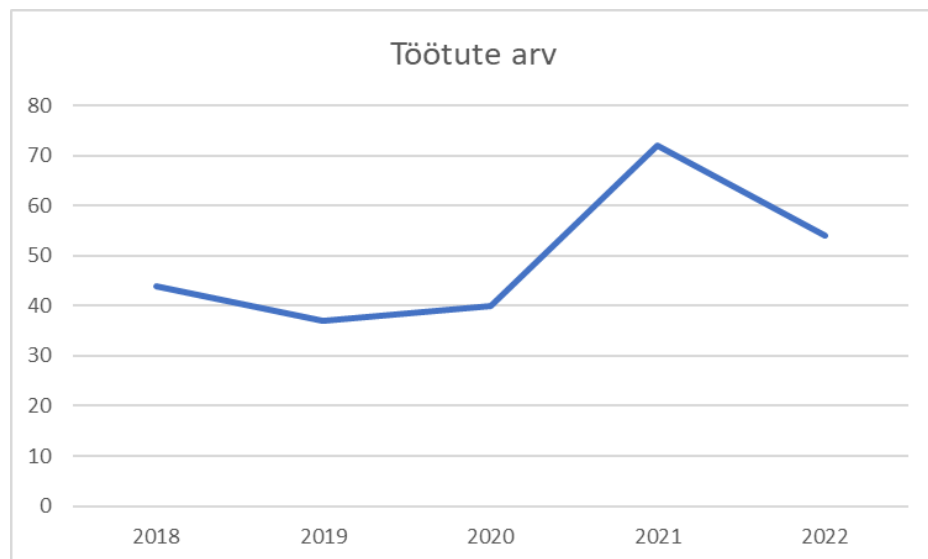
Muhu vallas on üks sotsiaalhoolekandeteenust osutav asutus, SA Muhu Hooldekeskus, mis pakub ööpäevaringset üldhooldusteenust kuni 53 kliendile, ja Muhu Perearstikeskus esmatasandi tervishoiuteenuste osutamiseks.

Muhu vald teeb sotsiaalteenuste osutamisel koostööd Saaremaa valla hallatavate asutustega Kuressaare Hoolekanne ja Saaremaa Toetava Hariduse Keskus. Lisaks on olulisteks partneriteks Eesti Töötukassa, Sotsiaalkindlustusamet, Politsei- ja Piirivalveamet, Päästeamet ja SA Kuressaare Haigla. Teenuste osutamiseks on sõlmitud lepingud ka eraettevõtjatega – transporditeenust pakuvad RN Reisid ja Siinorite Transportteenus OÜ ning vaimse tervise teenuseid OÜ Ajuventiil ja OÜ Fuks. Muhu vald on alati olnud valmis juhtumipõhiselt ja inimeste vajadusest lähtuvalt sõlmima ka lühiajalisi teenuslepinguid.

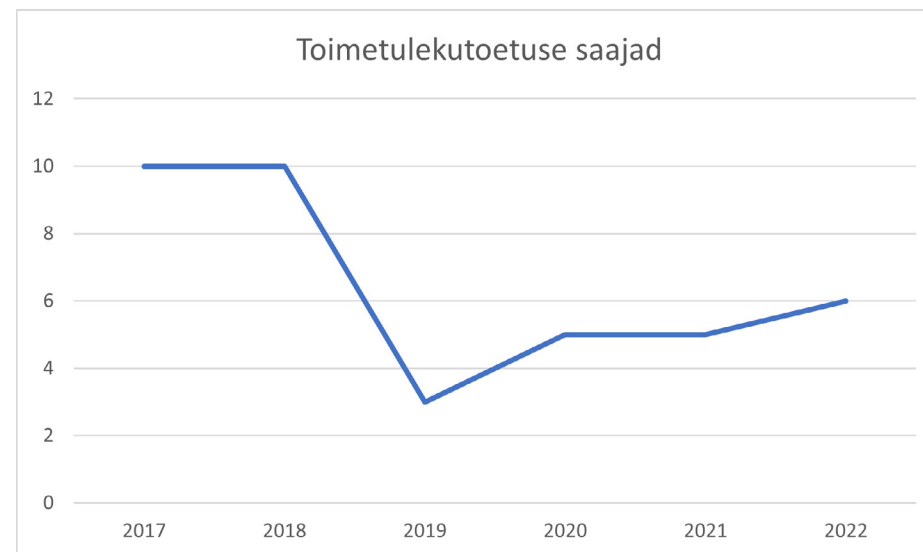
Foto: Muhu Hooldekeskus, autor Mari-Liis Rehepapp

Töötute arv püsis kuni 2021 stabiilsena, jäädes 37–44 inimese juurde, kuid siis tõusis järsult 72-ni (vt joonis 10). Selle põhjuseks võib tuua pandeemia-perioodile iseloomulikud koondamised ja väikeettevõtete sulgemise. 2022. a hakkas töötute arv langema, jõudes 2023. a juuniks 32 töötuni. Piirkonna hooajalise tööturu tõttu võib töötute arv taas tõsta. 2/3 töötutest kuulub vanuserühma 24–55 aastat, ülejäänud on vanuses 55+ ja üksikud 16–24-aastased. Meeste ja naiste osakaal töötute hulgas jaguneb võrdset.

Joonis 10. Töötute arv 2018–2022⁵

Toimetulekutoetuse saajate arv perioodil 2017–2022 on olnud ühtlane, 5–10 erinevat leibkonda kalendriaasta jooksul, mõnel juhul on toetuse vajadus olnud ühekordne (vt joonis 11).

Joonis 11. Toimetulekutoetuse saajad 2017–2022

Allikas: STAR

⁵ Allikas: <https://minuomavalitsus.ee/muud-toolauad/piirkondlikud-pohinaitajad>

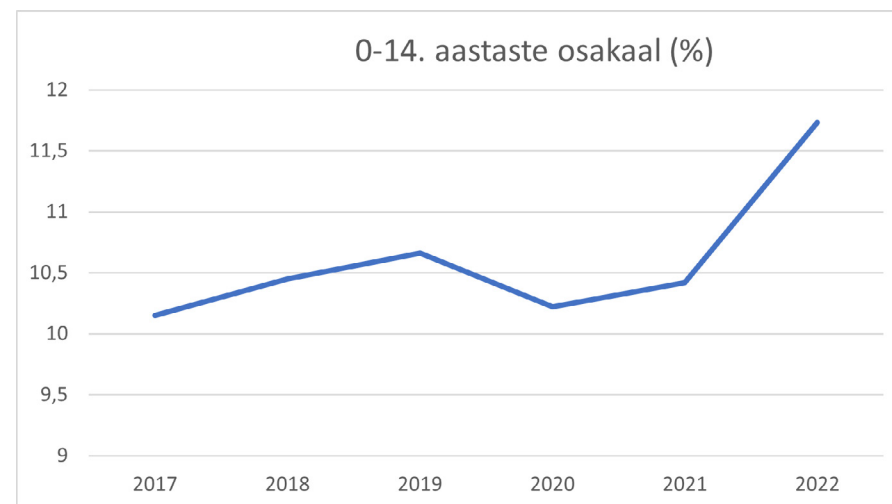
Ülalpeetavate määr on püsinud 55,9–56,8% juures, tõustes 2022. a 67,4% juurde.

Joonis 12. Ülalpeetavate määr 2018–2022⁶

Brutotulu saajate arv on üldiselt olnud stabiilselt tõusutrendis, liikudes 2013. a 661 inimeselt 2021. a 765 inimeseni, langes 2022. a 24,05% võrra ehk 581 inimesele.

0–14-aastaste laste osakaal rahvastikust on püsinud 10–11% juures (vt joonis 13), jäädes siiski Eesti keskmisest maha 4,63% võrra.

Joonis 13. 0–14-aastaste osakaal⁷

Riiklikke lastetoetusi (lapsed vanuses 0–19) makstakse 209 Muhu valla perele: 107 perele ühe, 65 perele kahe, 36 perele kolme ja ühele perele nelja lapsetoetuse saamise ealise lapse kasvatamise eest.

2023. a juuni andmetel on Muhu vallas 563 pensionäri (vt tabel 4), neist vanaduspensioniealisi 513. Üksi elava pensionäri toetust sai 2023. a oktoobri väljamaksete alusel 140 inimest.

Alla vanaduspensioniealisi pensionisaajaid on 01.01.2023. a seisuga 50 (8,9%), kuni 75-aastaseid vanaduspensioniealisi 255 (45,3%), 75–85-aastaseid 166 (29,5%) ja üle 85-aastaseid 92 (16,3%). Muhu rahvastikust 34,3% on pensionärid, neist 31,28% vanaduspensioniealsed.

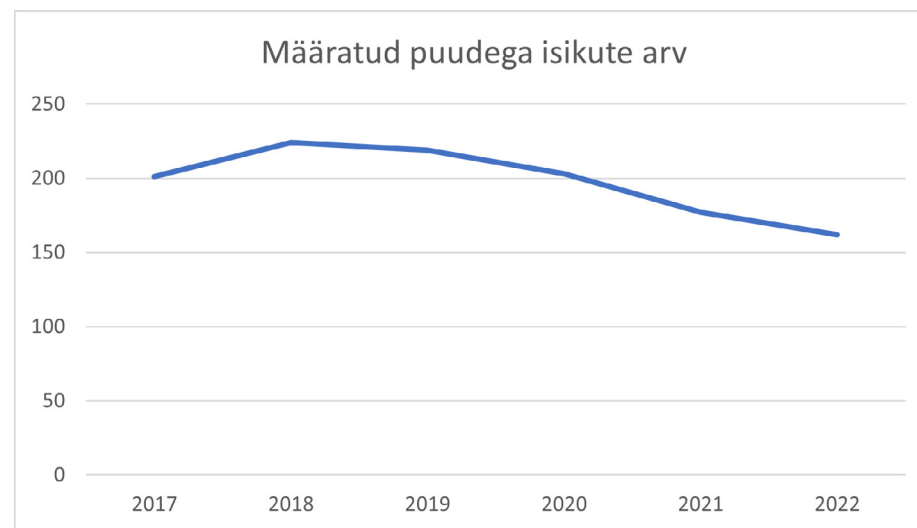
⁶ Allikas: <https://minuomavalitsus.ee/muud-toolauad/piirkondlikud-pohinaitajad>

⁷ Allikas: <https://minuomavalitsus.ee/muud-toolauad/piirkondlikud-pohinaitajad>

Tabel 4. Pensionisaajad. Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

Üldliik	Isikute arv	Keskmine vanus	Keskmine pension/€
Ennetähtaegne	61	73	561
Eripension	11	59	1 245
Parlamendi pension	1...5	79	4 055
Rahvapension	1...5	65	336
Toitjakaotus	12	13	261
Töövõimetus	1...5	51	463
Vanaduspension	472	76	726
sh paindlik vanaduspension	8	63	690
sh edasilükatud vanaduspension	8	72	711
Väljateenitud aastad	1...5	55	668
Kokku	563	74	725

Puudega inimeste arv on perioodil 2017–2022 langenud, jõudes 2022. a lõpuks 162 inimeseni (vt joonis 14), kes moodustavad 9,8% valla rahvastikust. Puudega lapsi on kaheksa, neist 78%-l on keskmine puue ja 22%-l raske puue. Tööealistest inimestest on puue määratud 55-le, neist keskmine 57%-le, raske 36%-le ja sügav puue 7%-le. Vanaduspensioniealistest on puue määratud 99 inimesele, kellest 31% on keskmise, 52% raske ja 17% sügava puudega.

Joonis 14. Puudega inimeste arv 2017–2022. Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

5. Vabaaeg ja külaelu

5.1. Muhu identiteet

Sisemiselt seotud inimrühmasid iseloomustab väljakujunenud ühisidentiteet – teadmine/tunne oma ühtekuuluvusest ja eristumisest võrreldes ülejäänud maailmaga. Inimestel tekib piirkondlik identiteet – tugev seos oma kodupai-gaga. See on tuttav ja turvaline koht, mille käekäigule elatakse kaasa, kuhu äraoleku järel heameelega tagasi pöördutakse. Väga olulised on mõistvad ja toetavad suhted piirkonna inimeste vahel, tahe ja oskus teha koostööd. Mõnes piirkonnas on see nõrgem, teises tugevam. Nii on koostöö piirkonna identiteedi väljendaja. Üleilmastumine majanduslikus ja kultuurilises mõttes on maailmas väga levinud. Seal, kus säilivad piirkondlikud kultuuri ja elulaadi eripärad, on tegemist rikkama keskkonnaga vaimses ja ka materiaalses mõttes, seal on tugevam identiteet.

Sajanditepikkune saareline isolatsioon, kogukonna järjepidevus ja ääremaa-line asend tingisid selgete eripärade väljakujunemise Muhu traditsioonilises rahvakultuuris (murre, kombestik, rahvariided, ehituskunst, külade struktuur) ja nende suhteliselt hea säilimise. Ühtlasi on see kujundanud Muhu eristamise nii Saaremaast kui ka Mandri-Eestist. Mitmed rahvakultuuri elemendid kannavad sümboolset ja esteetilist väärtust ja väljendavad Muhu identiteeti ning neid kasutatakse jätkuvalt ka otsese praktilise vajaduseta – kiviaiad, rookatused, tuulikud, vanad tarberiistad ja fotod dekoratsioonina, rahvariided, -laul ja -tants piirkonna esindusfunktsioonis. Identiteeti kandev väärtus on ka looduskaunitel

kohtadel ja ajaloomälestistel, mida Muhus on mitmeid. Sellisteks väärtusteks on saanud ka lähiajaloo ja tänapäeva nähtused, nagu Muhu valla ametlik sümboolika, Muhu kaubamärki kandvad tooted või traditsioonilised üritused.

Muhu identiteedi säilimine ja areng võib olla üheks põhjuseks, miks viimas-tel aastatel on Muhu elanike arv järjepidevalt kasvanud. Kui vanemas eas pöörduvad paljud muhulased tagasi kodukohta, siis saarele asumisel on muhulaseks olemise tunne argumendiks ka nooremate inimeste seas. Samas on Muhu identiteet kütkestanud ja toonud valda elama ka neid, kel puudub igasugune varasem side saarega.

Kokkuvõtvalt, Muhu identiteet avaldub saarel elamise turvatundes ja soovis siia tagasi pöörduda, kogukonna inimeste koostöösoovis ja ühistes ettevõt-mistes ning selles, et säilinud rahvakultuuri elemente (murrak, rahvariided, kombestik, käsitööoskused, toidukultuur, laulutraditsioon jms) väärtustatakse ja kasutatakse igapäevaelus.

Muhu valla arengu kavandamisel on oluline arvestada Muhu identiteedi säilimise ja arenguga.

5.2. Kultuur

Muhu vallas tegutseb kaheksa taidlusringi, mille juhendajad on tasustatud valla eelarvest:

- ✓ neiduderühm Väike Roos
- ✓ folkloorirühm Ätses
- ✓ Muhu segarühm
- ✓ folkloorirühm Uijee
- ✓ Külasema folkloorirühm Kodukootud
- ✓ naisrühm Tokkroes
- ✓ naisrühm Vihuti
- ✓ Muhu segakoor

Tegevus toimub regulaarselt kord nädalas ja vastavalt vajadusele käiakse valda esindamas nii kohalikel üritustel kui ka väljaspool valda.

Lisaks on palju erinevaid huvigruppe, kelle tegevus ei ole reguleeritud valla eelarvest. Nende tegevused on erinevad: tantsimine, laulmine, maalimine, pillimäng, käsitöö, aiandus. Ka need huvigrupid kogunevad enamasti kord nädalas.

Foto: Hellamaa laululava

Muhu aktiivsemad seltsid ja seltsingud:

Sport:

- ✓ MTÜ Spordiklubi Muhu – spordialase tegevuse arendamine, edendamine;
- ✓ MTÜ Õpituba Uuelu – Muhu Seikluspargi arendamine ja teenindamine.

Meri, sadamad ja sellega seonduv:

- ✓ MTÜ Väinamere Uisk – merega seonduvate traditsioonide ja ranna-kaubanduse edendaja (purjelaeva Uisk ehitamise ja kasutamisega seonduv);
- ✓ MTÜ Muhu Merepääste Selts – mereturvalisuse tagamine Väinameres ja Liivi lahes. Valvesadamad Kallastel ja Lõunarannas, osaline reageerimisvõimekus ka Koguvast, Orissaares, Kuivastus ja Kesselaiul. Lisaks kuuluvad Muhu Merepääste Seltsi “meretagused” üksused Tornimäel ja Puias
- ✓ Kaitseliidu Meredivisjoni Muhu rühm.
- ✓ MTÜ Ankur - Koguva sadama arendamine
- ✓ MTÜ Kallaste Rand - Kallaste sadama ja külaelu arendamine
- ✓ Kalandus- ja põllumajandusühistu Lalli Rand - Lalli sadama arendamine
- ✓ MTÜ Muhu Jahtklubi - Muhu merehuvilisi ühendav klubi, laste ja täiskasvanute purjetamiskoolitused

Käsitöö, pärand ja kunst:

- ✓ MTÜ Muhu käsitööselts Oad ja Eed – Muhu traditsiooniliste käsitöövõtete õpetamine, arendamine ja müük, õpitubade organiseerimine huvilistele;
- ✓ MTÜ InSea – Muhu kunstnike ühendus;
- ✓ MTÜ Muhu Hellamaa Maanaiste Selts – käsitöötraditsioonide edendamine;
- ✓ MTÜ Oid Piiri Taaskasutuskeskus – mõistliku tarbimise traditsioonide edendaja, töötoad huvilistele, taaskasutuskeskuse töö organiseerimine;
- ✓ MTÜ Muhu Pärandikool – pärandoskuste edasi kandmine, õpetamine;
- ✓ Rahvarõiva Nõuandekoda.

Muud:

- ✓ Muhu tantsib laulab MTÜ – Muhu taidlejate esindusorganisatsioon;
- ✓ MTÜ Muhu Jahiselts – jahikultuuri hoidmine ja edasi arendamine;
- ✓ Kaitseliidu Saaremaa Maleva Orissaare Üksikkompanii Muhu rühm;
- ✓ Muhu Turismi Assotsiatsioon – Muhu turismiettevõtteid koondav ja esindav organisatsioon;
- ✓ MTÜ Seltsielu – ühistegevuse kaudu kohalikku ettevõtluskeskkonda, kultuuri ja käsitööd edendav organisatsioon.

Muhu vallale kuuluvad kultuuriürituste korraldamise kohad:

Hellamaa külakeskus mahutab kuni 50 inimest. Keskuses on alates aastast 2009 nõuetele vastav kogukonnaköök. Saalis on võimalik kasutada projektorit ja kodukino. Võimalik on korraldada näitusi, kinoõhtuid ja väiksemaid üritusi (sünnipäevad, peied, koolitused, seminarid). Siiski mõjutab ruumipuudus hoones toimivate ürituste kvaliteeti. Saal on väike kontserdi, teatri, tantsuõhtu ja muu taolise jaoks, hoone küttelahendused ei taga nõuetekohast ja meeldivat keskkonda, WC-d ja teised olmeruumid on amortiseerunud, raamatukogu ruumid vajaksid põhjalikku remonti.

Muhu Noortekeskus on suunatud eeskätt 7–26-aastastele, noortel on võimalus osaleda huvitegevustes, võimalik on korraldada erinevaid üritusi: koolitused, seminarid, sünnipäevad.

Muhu spordihall ja staadion – lisaks sportimisvõimalustele kasutatakse spordihalli viimasel ajal suuremate kultuuriürituste ja laatade korraldamiseks. Selleks saab spordisaali ümber seada kontserdisaaliks või tantsusaaliks, parandades akustikat improviseeritud lae- ja seinakatete abil. Sellega saavutatakse rahuldav, mitte aga hea akustika. Lakkpõrand kaetakse kaitsekattega, mis aga ei võimalda mugavat tantsimist.

Muhu Põhikooli saali kasutatakse kontsertide, aktuste ja loengute korraldamiseks. Saal mahutab kuni 140 inimest. Kasutust piirab väga kitsas lava, saali halb akustika, lavataguste ruumide puudumine.

Hellamaa laulu- ja spordiväljak on Muhu valla jaanitulede korraldamise paik. Hellamaa laululava ja väljakut kasutatakse suveperioodil suuremate väliürituste korraldamiseks ja spordiväljakut aktiivselt jalgpalli ja võrkpalli mängimiseks. Väljakul on ka külakiik, liivakast ja loodud võimalused grillimiseks. Kohapeal on statsionaarsed välitrenažöörid. Rajatud on prügimaja. Spordiväljaku serval on hooajaliseks kasutamiseks puitmajakesed, mis tuleb laululava värvilahendusega vastavusse viia.

Muhu Muuseum – Välja talu kontorihoone mahutab kuni 30 inimest ja sobib teaduspäevadeks, loenguteks. Koolimaja mahutab kuni 20 inimest seminari pidamiseks. Vabaõhuüritustel mahutab Tooma talu ligikaudu 300 inimest. Muhu Muuseumile kuulub Kunstitali ja Eemu veski. Suveperioodil on Kunstitalis võimalik korraldada näitusi, pidada loenguid, näidata kino, korraldada väiksemate kollektiivide kontserte. Kunstitali võimalusi saab kasutada ka sügistalvisel ajal, kui kasutada lisakütteseadet. Eemu veski juures saab teha väliüritusi väiksemale publikule.

Ehkki Muhus on kultuuriürituste korraldamise kohti, puudub siiski klassikaline kontserdi- ja teatrisaal. Ideaalis võiks see asuda valla kultuurimajas või mitmeotstarbelises avalikus hoones.

Ka kunsti eksponeerimiseks pole Muhus piisavalt pindu. Ideaalis võiks olla hoone (kultuurimaja), kus saaks korraldada suuremahulisi näitusi. Muhus on arvestataval hulgal loovisikuid ja ettevõtteid, kes kasutavad oma loomingus ja tootearenduses Muhu pärandit. Suurte näituste ja näitusmüükide korraldamine võimaldaks arendada loovmajandust, turismi ning tõsta veelgi Muhu tuntust.

5.3. Raamatukogud

Muhu vallas on kaks raamatukogu. Liiva raamatukogu asub Muhu Lasteaia hoones. Lasteasutuste lähedus soodustab eeskätt koostööd lasteasutustega, kuid oluline on loomulikult pakkuda ka täiskasvanud lugejale meelepärase kirjandust ja teenuseid. Liiva raamatukogul oli 2023. a andmetel 374 kasutajat (vrd 2022. a 348), neist lapsi 100 (2022. a 86). Laenutusi oli kokku 8702 (2022. a 8265) ning külastusi 5906 (2022. a 4617). Raamatukogus on avalik internetipunkt kahe arvutiga, korraldatakse näitusi ja väljapanekuid, kirjandusüritusi ja raamatukogutunde nii lasteaia- kui ka koolilastele. Külastajate paremaks teenindamiseks on renoveeritud raamatukogu esine kõnnitee, uuendatud radiaatorid ja tehtud uuenduskuur esikus. Lähiaastail on kahtlemata vaja mõelda, kuidas lahendada ruumikitsikus ning muuta raamatukogu (ka nooremate lugejate jaoks) hubasemaks ja atraktiivsemaks. Esile on kerkinud ka külastajatele individuaalse tööruumi loomise vajadus. Vahemikus 01.11.2021 – 31.01.2023 vahendas Liiva raamatukogu ka Omniva postipunkti teenuseid.

Hellamaa raamatukogu asub Hellamaa külakeskuses. Raamatukogu aktiivseid kasutajaid oli 2022. a seisuga 216. Raamatukogus on avalik internetipunkt kahe arvutiga. Raamatukogus koostatakse näitusi ja väljapanekuid, korraldatakse erinevaid üritusi ning tegeletakse koduloo ja Muhu keele kogumise ja talletamisega. Tehakse aktiivset koostööd teiste Muhu valla asutustega. Kõige tihedam koostöö on Liiva Raamatukogu, Hellamaa Külakeskuse ja väarikate sõpruskonnaga Keskomingupidajad. Üha enam suureneb raamatukogu kui kogukonnakeskuse roll, kuhu saavad inimesed väga erinevates küsimustes pöörduda. Hellamaa Raamatukogu ruumid vajavad kaasajastamist, osa riiulitest väljavahetamist. Hoone tervikuna vajab soojapidavaks muutmist ja küttesüsteemi väljavahetamist. Sarnaselt teiste maaraamatukogudega, on ka Hellamaa Raamatukogu suurimaks mureks lugejate vähenemine ja vananemine. Samas on raamatukogu külastamiste arv veidi tõusnud, kuna raamatukogu kultuuritöö- ja koolitusala funktsioon on laienenud.

Muhu raamatukogud on kahtlemata ühed olulisemad ning enim külastatavad kultuuriasutused. 2023. a lõpus viidi läbi Muhu raamatukogude rahuloluküsitlus, millel oli vastajaid kokku 59. 30 vastajat kasutavad mõlema Muhu raamatukogu teenuseid, 15 Liiva ja 14 Hellamaa raamatukogu teenuseid. Positiivsena toodi välja raamatukogude kodulähedust, mugavust ja toredaid töötajaid. Negatiivsena märgiti, et alati ei ole võimalik endale sobival ajal raamatukogu külastada, Hellamaa raamatukogu puhul toodi esile ruumikitsikust ning ruumide kaasajastamise vajadust.

Foto: Hellamaa külakeskus

5.4. Muhu Muuseum

Muhu Muuseum on saare pärandkultuuri uurimise ja säilitamise keskus, Muhu identiteedi hoidja ja tugevdaja. Muhu pärandit ja tänapäeva tutvustatakse näituste ja muude ürituste abil. Ehkki põhihooned asuvad Koguva külas, on muuseumi tegevus laienenud kogu saarele – korraldatakse näitusi, viiakse läbi muuseumitunde ja ollakse abiks või eestvedajaks paljude ülevallaliste kultuurisündmuste läbiviimisel. Muhu Muuseum on üks väheseid vallavalitsuse hallatava asutusega toimivaid muuseume Eestis. Muuseum on populaarne külastuskoht nii eestlaste kui ka välismaalaste seas. 2019. a käis Muhu Muuseumis umbes 16 000 külastajat. Järgnevatel koroonapandeemia aastatel külastatavus langes. Arengukava koostamise ajaks on külastatavus taastunud umbes 70%-le pandeemiaeelsest tasemest. Muuseum on teinud edusamme oma töö kõigis suundades. Ees ootavad aga väljakutsed – muuseumi tegevuseks ning investeringuteks rahastuse tagamine ja külastajate arvu kasvatamine. Siin leiab abi näituste, teaduspäevade, ürituste, giiditeenuse ja külastuskeskonna kvaliteedi tõstmisest, lisarahastuse taotlemisest erinevatest programmidest, muuseumikaubanduse arendamisest ja muudatustest muuseumi töökorralduses.

Foto: Muhu Muuseum

5.5. Sport

Aastaringelt on võimalik spordiga tegeleda Muhu spordihallis. Spordihalli kõrval paikneval spordiväljakul saab tegeleda erinevate kergejõustikualadega, pallimängudega, mängida discgolf'i või kasutada väljõusaali. Sportimisvõimaluste parendamiseks Liival on koostatud Hariduse kinnistu detailplaneering, millega on kavandatud terviklik staadioniala koos erinevate spordiväljakute ja -rajatistega, spordihalli juurdeehitus ning lava ja laste mänguväljaku rajamine parki. Planeeringus ettenähtud tegevusi on alustatud, nt 2022. a valmis väga heal tasemel väliskorvpalliväljak.

Pallimängudeks sobivad väljakud on ka Hellamaa endisel spordiväljakul. Eraettevõtjate poolt on rajatud tennise- ja jalgpalliväljakud ning *discgolf*i rada Tamse külas ning Muhu Seikluspark Piiri endise sõjaväeosa territooriumile. Sügistalvisel perioodil on võimalik kord nädalas Leisis ujumas käia, kasutades valla bussi. Viimastel aastatel on alustanud tööd Muhu SUP aerusurfi harrastamiseks ja MTÜ Muhu Jahtklubi purjespordi edendamiseks, teinud suvel lastele purjelaagreid ning nende eesmärk on Muhus merega seonduva tutvustamine ning õpetamine.

Sportimistingimuste parendamiseks Muhus on lähiaastatel kavandatud spordihalli rekonstrueerimine ning staadioni etapiviisiline rekonstrueerimine.

Tuntumad üritused:

- ✓ SK Muhu lahtised meistrivõistlused võrkpallis;
- ✓ Muhu Lahtised Tennisevõistlused;
- ✓ Muhu jooks;
- ✓ Legoautode kiirendusvõistlus;
- ✓ Muhu laste ja muhulaste mängud;
- ✓ Karjamaa kümnevõistlus;
- ✓ Muhu matkapäevad.

5.6. Puhkealad

Puhkealadena tuleb käsitleda nii ajalooliselt välja kujunenud supluskohtasid kui ka spetsiaalselt puhkamiseks kavandatud puhke- ja virgestusalasid. Vallas on vaid üks avalik supelrand – Lalli rand –, mida saab kasutada valla ja eraomniku koostöös. Rand on hästi hooldatud, päästevahendite ja riietuskabiiniga. Teiste supluskohtade peamiseks probleemiks on asjaolu, et enamus neist asuvad eramaadel ning puuduvad kokkulepped maaomanikega puhkealade kasutamise ja hooldamise kohta. Tihti on korraldamata juurdepääs ja parkimine. Supluskohtadest kuuluvad vallale Vahtna, Tammiotsa ja Oosaare puhkealad, kuid nende arendamine puhkeotstarbelistel eesmärkidel on prioriteetsemate projektide kõrval jäänud tagaplaanile. RMK ei ole näidanud huvi puhkealade rajamise vastu Muhus.

Nõudlus matkaradade järele on suur. Aktiivse puhkuse ja liikumise võimaldamiseks ning puhkefunktsiooni kandvate alade ja objektide vahelise ühenduse ja sidususe loomiseks on kavandamisel saart kattev matkaradade võrgustik. Ainus viidastatud ja hooldatud rada on Muhu seikluspargi territooriumile rajatud loodus- ja õpperada.

Foto: Tillunire (Tammiotsa) puhkeala

Kesselaiule aastaid tagasi RMK poolt rajatud matkarada vajab korrastamist. Transpordiametile kuuluva kunagise päevamärgi ümberehitamiseks vaateorniks otsitakse võimalusi koostöös omaniku ja kohaliku kogukonnaga.

Aktiivse puhkuse tarbeks on endise Piiri sõjaväebaasi alale rajatud seikluspark. Saarel on võimalik laenutada jalgrattaid ning korraldada ratsamatkasid. Nautse külas asub Muhu Jaanalinnufarm, kus saab tutvuda erinevate eksootiliste lindude ja loomadega. Aktiivset puhkust võimaldab ka valgustatud Piiri–Liiva kergliiklustee.

Laste mänguväljakuid on avalikes kohtades väga vähe. Liival kasutatakse lasteaia õuel asuvat väljakut ja Liiva keskusealal, turuplatsil asuvat. Viimane vajab veel arendamist. Detailplaneeringuga on mänguväljakud ette nähtud Liiva parki ning Liiva keskuse alale.

Foto: Muhu seikluspark

5.7. Religioon

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Muhu Katariina koguduse liikmete nimekirjas on umbes 150 inimest. Aasta jooksul külastab Muhu Katariina kirikut 7000–8000 inimest. Kiriku näol on tegemist väga olulise kunstiväärtusega ning pika ajalooga arhitektuurimälestisega. Alates 2016. a on Muhu koguduse vaimulikud pidanud kaks korda kuus palvetundi Muhu hooldekeskuse kabeliruumis. Kogudus teeb koostööd Muhu Põhikooli ja Muhu Lasteaia ning Muhu Hooldekeskuse SA-ga, samuti Muhu valla taidluskollektiividega. Kirik on populaarne kontserdipaik. Kogudusele kuuluvas pastoraadihoones tegutseb Muhu Pärandikool MTÜ, korraldades koolitusi ja õppepäevi. Koguduse maal asuv Roosiaed on külalistele avatud aastaringselt.

Eesti Apostlik-Õigeusu kiriku Muhu-Rinsi Neitsi Maria Kaasani pühakuju kogudus – Rinsi õigeusu kogudus tegutseb alates 1847. a ja 2022. a oli koguduses 53 aktiivset liiget. Kohapeal preestrit ei ole ja liturgiatel teenivad külalispreestrid. Suvekuudel on kirik võimalusel iga päev külastajatele avatud.

Teised usuliikumised

Mitteregulaarselt kogunevad vabakogudused. Muhus on veel rooma-katoliiklasi, islamiusulisi ja maausulisi. Populaarsust on kasvatanud mitmesugused vaimsust otsivad väeringid, joogakursused, vabastava tantsu grupid jms. Valla kultuurielu arendamisel ja sündmuste planeerimisel võiks edaspidi rohkem arvestada ka usuliikumiste ja muude liikumiste huvidega.

Muhu-Hellamaa Peetruse ja Pauluse kogudus – Hellamaa kogudus tegutseb alates 1850. a ja 2022. a oli koguduses 56 aktiivset liiget. Oma preestri puudumisel teenivad külalispreestrid. Aeg-ajalt toimub kirikus õigeusu muusika kontserte. Hellamaa koguduse tegevus on taas aktiveerumas, korrastatakse hoonet ja ümbrust, toimuvad lauluharjutused, võimaldatakse turismigruppidele kirikukülastusi, võetakse osa Muhu ja Ida-Saaremaa õigeusu sündmustest, arendatakse meenemüüki. Mõlemad õigeuskogudused osalesid aktiivselt 2023. a Õigeusu festivali läbiviimisel.

Kirikutes toimuvad ristimised, laulatused, matused jm talitused, korraldatakse ka erinevaid kontserte. Kõik kirikud ja pastoraadimajad vajavad vähemal või suuremal määral remonditöid, mille teostamine on enamasti võimalik vaid erinevate projektitoetuste abiga.

Foto: Liiva kirik, autor: Kalmer Saar

5.8. Looduslikud pühapaigad

Muhu saar on üks vähestest kihelkondadest Eestis, kus on põhjalikult uuritud looduslikke pühapaiku ja nendega seotud pärimust. Maavalla Koja, Tartu Ülikooli, Kirjandusmuuseumi ja Muhu Muuseumi koostöös teostatud inventeerimise tulemusena on andmeid ligi 111 paiga kohta, millest riiklikult kaitstud on 12. See on rikkalik ajalooline pärand, mis kannab endas peamiselt vaimseid ja loodusväärtusi. Samas on need paigad ka võimaluseks arendada puhkealasid, loodushoidu, kultuuritööd ja turismi.

Tuginedes ekspertide soovitustele on avalikustatud vaid need objektid, mille puhul ollakse kindel, et see ei too kaasa nende rüüsteohtu. Maakasutuse planeerimisel on arvestatud looduslike pühapaikade säilitamise vajadusega, samal ajal seadmata omanikule liigseid kitsendusi. Ka edaspidi tuleks jätkata sarnast koostööd omanike, valla, Keskkonnaameti ja Muinsuskaitseametiga. Aktiivsemat kasutust turismi eesmärgil või muul otstarbel takistab paiguti juurdepääsu puudumine objektidele.

Foto: Üügu silmaallikas, autor Madis Rehepapp

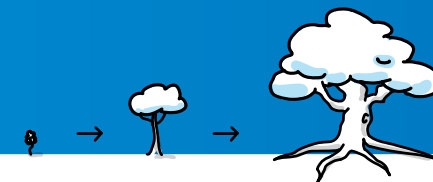
5.9. Külaelu ja kodanikualgatuslik ühistegevus

Muhu vallas on 52 küla, millest vaid seitsmel puudub külavanem. Külavanemaid on kokku 39. Enamasti esindab külavanem ühte küla, samas on valitud ühine külavanem ka kahe või kolme küla peale. Vallavalitsus kutsub külavanemad kokku paar korda aastas, et edastada informatsiooni erinevatel külaelu või valla juhtimist puudutavatel teemadel.

Muhu külad paistavad silma keskmisest parema heakorraga. Osaletakse kevadistel „Teeme Ära“ talgutel, aga ühistegemisi korraldatakse ka muul ajal. Traditsiooniliste ühisürituste korraldamiseks on külades rajatud külaplatse, mänguväljakuid vms kooskäimiskohti. Üldiselt organiseerivad külaelu külaelanikud ise ja omavahenditega. Mõnes külas on loodud ka spetsiaalsed seltsid, seltsingud või MTÜ-d, et suuremate investeeringute korral erinevatest toetusmeetmetest lisarahastust taotleda. Muhu valla eelarvest on võimalik külaelu arendamiseks või ühisürituste korraldamiseks kolm korda aastas toetust taotleda.

Muhu külade aktiivsemad esindusorganisatsioonid on Muhu-Hellamaa Maanaiste selts, Simiste külaselts, Võiküla külaselts, MTÜ Kallaste Rand, MTÜ Põhjarannik, Tamse külaselts, Külasema külaseltsing, MTÜ Külaselts Prints, MTÜ Soonda Külakogukond, Jaani Saadu külaselts, Koguva külaselts jt. Infot külade ja seltside tegemistest ja vallavalitsuse infot jagavad valla infoleht Muhulane, valla veebileht, Muhu info Facebooki grupp ja muud erinevad infokanalid.

6. Planeerimine ja keskkond

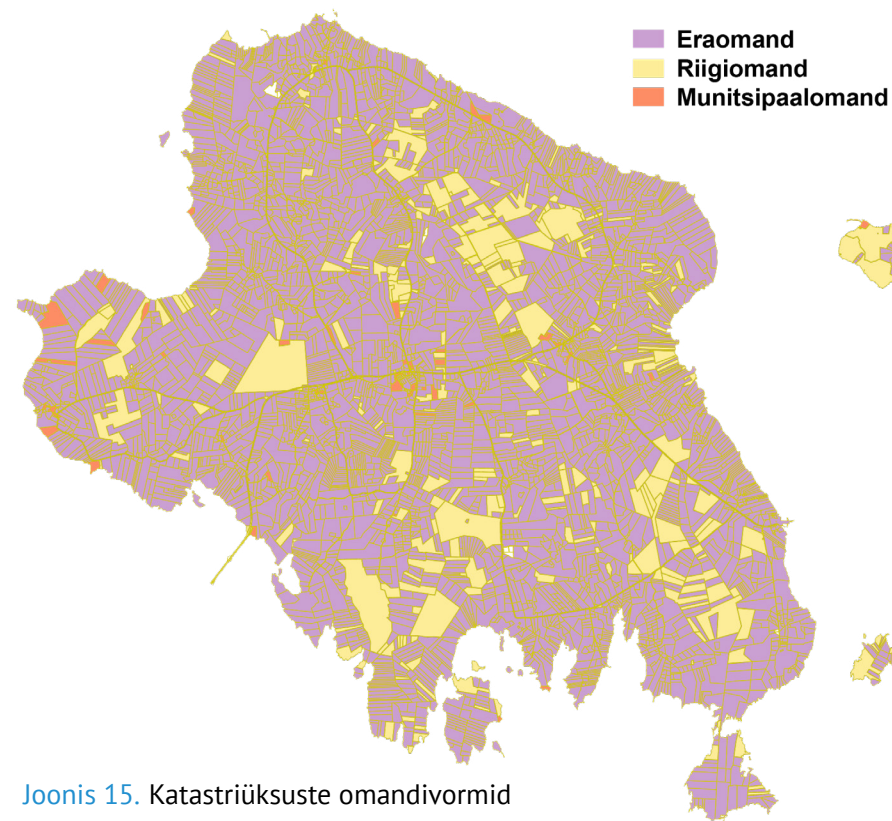

6.1. Maa ja planeerimine

Muhu valla maast oli 01.09.2023. a seisuga maareformi tulemusel katastrisse kantud 99,7% ehk 20 727,1 ha.

Katastriüksuste arv on 5058. Valdavas osas on tegemist eramaaga (ca 84%), kuid olulise osa moodustab ka riigimaa (ca 15%) (vt tabel 5).

Kuna valdav osa Muhu valla territooriumist on kinnistatud, siis ei takista lahendamata maaküsimused valla majanduse arengut.

Joonis 15. Katastriüksuste omandivormid

Tabel 5. Omandivormi järgi maakatastris registreeritud maa (ha), 01.09.2023. a. Allikas: Maa-amet

Haldusüksuse pindala, ha	Katastris registreeritud maa, ha	Katastris registreeritud maa osatähtsus, %	Katastris registreeritud riigimaa, ha	Katastris registreeritud munitsipaalmaa, ha	Katastris registreeritud eramaa, ha
20 789	20 727,1	99,7	3045,5	236,4	17 439,2

Tabel 6. Maakatastris registreeritud maa sihtotstarbe järgi, 01.09.2023. a.
Allikas: Maa-amet

Sihtotstarve	Pindala (ha)	Katastriüksuste arv
maatulundusmaa	19 123,10	3831
elamumaa	932	878
kaitsealune maa	243,2	5
transpordimaa	219	148
tootmismaa	95,6	99
sotsiaalmaa	58,1	37
ärimaa	26,8	36
riigikaitsemaa	16,1	1
mäetööstusmaa	7,3	1
sihtotstarbeta maa	4	21
jäätmehoidla maa	1,9	1
Kokku	20 727,1	5058

Valdav osa maakatastrisse kantud katastriüksustest on maatulundusmaa sihtotstarbega (vt tabel 6). Aastatel 2018–2022 on kasvanud kõige enam elamumaa, seejärel tootmismaa ja maatulundusmaa pindala. Tootmismaa osakaalu märgatav suurenemine on tulnud suurt pindala nõudvate päikese-parkide rajamisest. Maatulundusmaa pindala suurenemine on tulnud eelkõige riigimaade katastrisse kandmisest, samas on maatulundusmaa sihtotstarve see, mille arvelt üldjuhul muude sihtotstarvete osakaal suureneb.

Elamumaa pindala suurenemine on seotud ehitustegevusega, kuna uute elamute ja suvilate rajamine eeldab ka maa sihtotstarbe muutmist elamumaaks. Vanad talukohad on seevastu valdavas osas maatulundusmaa sihtotstarbega maaüksustel.

Munitsipaalomandisse kuulub ca 236,4 ha maad, ehk 1,14% valla pindalast. 39,4% munitsipaalomandis olevast maast on maatulundusmaa sihtotstarbega. Valdavalt on tegemist kasutuses olevate põllumaadega, vähemal määral metsamaade ja muu maaga. 34% valla omandis olevast maast moodustab valla teid teenindav transpordimaa sihtotstarbega maa. Ligi 24% on sotsiaalmaa sihtotstarbega. Siia alla kuuluvad nii avalikul otstarbel kasutatavad hoonestatud maaüksused (nt haridusasutuste, muuseumi, külakeskuse, perearstikeskuse jt kasutuses olevad maad, aga ka näiteks bussipeatuste alused maad) kui ka hoonestamata ühiskondlikud alad (sh perspektiivsed puhke- ja virgestusmaad).

Elamumaa, ärimaa ning tootmismaa sihtotstarbega katastriüksuste osakaal munitsipaalmaast on väike (vastavalt 2,4%, 0,8% ja 0,9%).

Muhu valla ruumilise arengu põhimõtted on sätestatud kogu valla territooriumi hõlmavas Muhu valla üldplaneeringus, mis kehtestati 2022. a. Varasem üldplaneering kehtis 13 aastat. Uue üldplaneeringu koostamise peamiseks eesmärgiks oli ehitusõiguse ja maakasutuse üldiste põhimõtete kaasajastamine. Uue üldplaneeringu koostamisel lähtuti üldjoontes samadest põhimõtetest ja arengusuundadest kui varasemas planeeringus, kuid uut planeeringut koostades sooviti lahendada mitmeid kitsaskohti, mis varasema planeeringu rakendamisel välja olid tulnud.

Olulisemad muudatused võrreldes varasema üldplaneeringuga:

- ✓ Täpsustati hoonete ning ehitiste arhitektuurseid ning ehitislikke tingimusi, sh loobuti miljööväärtuslike alade määratlemisest. Üldplaneeringus sätestati, et kogu Muhu saar on olemuslikult miljööväärtuslik ning suurt rõhku tuleb panna hoonestuse sobivusele keskkonda. Muudatus võimaldab paindlikumalt suunata hoonestuse rajamist.
- ✓ Muudeti detailplaneeringu koostamise nõudeid. Muudatuse eesmärk oli vähendada detailplaneeringute koostamist juhtudel, kus puudub oluline avalik huvi, samas tagades vajadusel kogukonna kaasatuse.
- ✓ Täpsustati korduva üleujutusega alade ulatust ning tehti ettepanekud vähendada ehituskeeluvööndit. Varasemalt olid korduva üleujutusega alad rannal määratud väga laialt. Üldplaneeringu koostamise raames viidi läbi analüüs, selgitamaks välja üleujutatavate alade tegelik ulatus. Korduvate üleujutuste poolt mõjutatavate alade määramisel lähtuti mullastikust, taimestikust ja reljeefist. Ehituskeeluvööndi vähendamise ettepanekud tehti eelkõige ajaloolistes talukohtades (aitamaks kaasa ajaloolise asustus- ja külastruktuuri taastamisele ja ehitustegevusele vastavalt külatüübile); aladel, kus on kehtestatud detailplaneering või antud ehitusõigus (on tekkinud õigustatud ootus ehitusõiguse realiseerimise võimalikkuse osas); avalikuks kasutuseks suunatud puhkemajanduse edendamiseks; sadamates ja sadamate tagamaal (võimaldab ja soodustab sadamate kasumlikumat majandamist ja väikeettevõtlike arengut) ning piirkondades, kus olemasolev asustus ning teedevõrk seda toetavad.
- ✓ Täpsustati väärtuslike põllumaade kasutustingimusi. Eesmärk oli muuta põllumajandusmaadele ehitamise regulatsiooni selgemaks ning paindlikumaks. Uues üldplaneeringus eristatakse väärtuslikke põllumajandusmaid (kõrge boniteediga (35 hindepunkti või sellest suurem), riikliku tähtsusega) ning kohaliku tähtsusega põllumajandusmaid, mille olulisus seisneb eelkõige külamaastike ning põldude struktuuri säilitamises.
- ✓ Täpsustati energeetika valdkonda puudutavaid küsimusi. Eelkõige reguleeriti päikeseelektrijaamade ning tuulikute rajamist puudutavaid küsimusi, mis varasemas üldplaneeringus olid sisuliselt käsitlemata.
- ✓ Pandi paika erateede avalikuks kasutamiseks määramise põhimõtted.

Üldplaneeringut on muudetud ühel korral läbi detailplaneeringu menetluse ning menetluses on veel kolm üldplaneeringu muutmise ettepanekut sisaldavat detailplaneeringut. Kõikidel juhtudel tuleneb üldplaneeringu muutmise vajadus ehituskeeluvööndi vähendamise soovist. Üldplaneeringu koostamisel vähendati üldisest asustumustrist lähtudes mitmes piirkonnas ehituskeeluvööndi ulatust, kuid ehituskeeluvööndi vähendamise vajadust ei hinnatud kinnistupõhiselt. Kuigi üldplaneeringu muutmine läbi detailplaneeringu peaks jääma harvaks erandiks, on teatud juhtudel põhjendatud ehituskeeluvööndi vähendamine läbi detailplaneeringu menetluse. Maaomanike avalduste alusel hinnatakse igakordselt ehituskeeluvööndi ulatuse vähendamise võimalusi ja vajadust.

Muhu vallas kehtib 01.09.2023. a seisuga 92 detailplaneeringut. Tulenevalt detailplaneeringu koostamise kohustuse nõuete muutmisest võib eeldada elamumaa kruntide kavandamiseks koostatavate detailplaneeringute arvu vähenemist, samas on viimased aastad näidanud tootmismaa (eelkõige päikeseparkide) detailplaneeringute koostamise kasvu.

Elamute ja suvilate kavandamine toimub peamiselt läbi projekteerimistingimuste väljastamise üldplaneeringus sätestatud ehitus- ja maakasutustingimuste alusel. Peamiselt toimub arendustegevus isiklikel eesmärkidel ning vähem kruntide müümise eesmärgil. Aastatel 2018–2022 on väljastatud keskmiselt 24 ehitusluba aastas ning esitatud keskmiselt 22 ehitusteatist. Ehituslubadest ca poole moodustavad tehnorajatiste load.

Viimase viie aasta jooksul (2018–2022) on Muhu vallas tehtud 797 kinnisasja ostu-müügi tehingut koguväärtuses ca 24,8 miljonit eurot. 82% tehingutest on toimunud hoonestamata maaga (metsamaa, põllumaa ning muu hoonestamata maa) ning 18% hoonestatud maaga (sh 1% korteriomandi tehinguid). 63% maa omandajatest on olnud eraõiguslikud juriidilised isikud ning 33% eraisikud. Välismaalastest maaomandajate osakaal on väike, jäädes 1,7% juurde (võõrandajate osas on välismaalaste osakaal 2,5%)⁸.

6.2. Elamufond

Valdava osa Muhu valla elamufondist moodustavad individuaalelamud (~99%). Kortermaju on Muhu vallas kümme. Liival on kolm 12 korteriga elamut ning üks 16 korteriga elamu. Piiri külas üks 12 korteriga elamu. Linnuse külas on üks 5 korteriga elamu. Nõmmkülas üks 8 korteriga elamu ja üks 4 korteriga elamu. Hellamaal üks 8 korteriga elamu ning Lõetsas üks 4 korteriga elamu. 2011. a rahvaloenduse andmetel oli Muhus 1064 eluruumi. 2021. a rahvaloenduse andmetel oli Muhus 1050 eluruumi, millest 131 on keskküttega eluruumid.

Munitsipaalomandisse kuulub 16 korterit Sinilinnu kortermajas, üks korter Nõmmkülas, üks korter Hellamaal, kaks üüripinda Apteegi majas Liiva külas – kokku on munitsipaaleturuumide üüripindade pindala 960,7 m².

Olemasolevad korterelamud, sh majasisesed vee-, kanalisatsiooni- ning küttesüsteemid vajavad jätkuvalt rekonstrueerimist. Tühjalt seisvaid kortereid üldiselt ei ole, toimiv üüriturg Muhus puudub. Liival paiknevate korterite eeliseks on vajalike teenindusobjektide (kauplus, apteek, postkontor, perearstikeskus jms), sotsiaalobjektide (kool, lasteaed, eakate hooldekodu) ning vabaaja veetmise võimaluste (spordihall, noortekeskus, raamatukogu) kättesaadavus. Uute korterelamute rajamine on põhjendatud eeskätt Liiva külas. 2023. a kehtib Liiva külas üks detailplaneering (Aasa), mille eesmärkidest on ellu viidud kinnistu jagamine kolmeks ning igale maatükile ühe korterelamu rajamine.

Ehitisregistri andmetel on Muhu vallas 1108 elamut ning 2533 mitteelamut. Tegelik hoonete arv on ligi kolmandiku võrra suurem (ETAK andmetel ca 5657). Erinevus on põhjustatud asjaolust, et ehitisregistris ei kajastu alla 20 m² ehitusaluse pinnaga ja alla 5 m kõrged elamud ja abihooned. Samuti on endiselt osa vanematest hoonetest ehitisregistrisse kandmata.

Enam kui 2/3 ehitisregistrisse kantud elamutest on esmaselt kasutusele võetud rohkem kui 50 aastat tagasi.

⁸ Allikas: Maa-ameti kinnisvara hinnastatistika päring

6.3. Liiva keskuse areng

Võttes arvesse koondunud teenusvajadust ning kaugust teistest keskustest, on Saare maakonnaplaneeringus 2030+ määratud Liiva küla kohalikuks keskuseks. Kohalik keskus maakonnaplaneeringu mõistes on keskus, mis pakub kodukoha lähedal esmavajalikke teenuseid ning on ka oluliseks kohaliku tasandi töökohtade pakkujaks.

Liiva küla on valla suurim küla ja valla keskus, kus elas 01.01.2023. a seisuga 157 elanikku. Kui Muhu vallas üldiselt lähtutakse külade arendamisel hajaasustusele omasest asustusstruktuurist, siis Liiva küla keskuse arendamine toimub kompaktse hoonestusega alale omaste põhimõtete alusel, hõlmates elamuid, tootmis- ja äriüksusi, avalikku teenust pakkuvaid asutusi, atraktiivset avalikku ruumi, puhkealasid jne.

Liiva küla arengu visioon on sõnastatud Liiva küla arengukavas: Liiva küla – Muhu süda. Muhu süda tähistab nii saare keskust kui ka ettevõtlikkust, elujõudu ning armastust oma kodukoha vastu.

Arengukavas on sõnastatud pikaajalised arengueesmärgid Liiva küla jaoks:

- ✓ Tegus kogukond, mille liikmed väärtustavad oma küla ja kodusaart.
- ✓ Turvaline ja kaunis elukeskkond.
- ✓ Jätkusuutlikkus Muhu saare teenindus- ja halduskeskusena.
- ✓ Atraktiivsus külalistele, turistidele ja läbisõitjatele.

Viimase viie aasta jooksul on Liiva küla keskus teinud läbi suure muutuse, mille tulemusel on keskuseala saanud uue ilme. Liiva keskusesse on püstitatud kaasaegne Coop kauplus (2018). Rajatud on keskväljak koos turualaga (2019). Ettevõtlusalale on koondunud tänavatoidu pakkujad. Rajatud on uued parklad nii kaupluse juurde kui ka keskuse alale (2022, vt ka tehnilise taristu ptk). 2024. aastal paigaldati Liiva keskuse parklasse elektriautode laadimispunkt. Endise kalakohviku asemele on erakapitali toel rajatud büroohoone Muhu Maja, kus paiknevad vallavalitsus, loomakliinik, kohvik ja mitmed ettevõtted.

2018. a lõpetas Liival tegevuse postkontor, misjärel avati postipunkt Kuivastus. 2022–2024 toimetab postipunkt Liiva raamatukogu ruumides. Postipunkt suleti jaanuaris 2024 madala kasutatavuse tõttu. Küll aga on omaks võetud pakiautomaadi teenus. 2018. a paigaldati Liivale esimene pakiautomaat ja 2024. a seisuga on Liiva külas juba nelja ettevõtte pakiautomaadid.

Liival paiknevad kahe panga sularahaautomaadid, mõlemas on alates 2023. a võimalik teha ka sularaha sissemaksid.

2021. a rekonstrueeriti hakkpuidul töötav Liiva katlamaja, mis varustab taasoojaga nii vallaga seotud hooneid kui ka eratarbijaid (vt ka tehnilise taristu ptk). 2020. a rekonstrueeriti Liiva reoveepuhasti, mis puhastab nii ühiskanalisisatsiooni reovett kui ka mujalt Muhu saarelt kogutavat ja purgitavat reovett (vt ka tehnilise taristu ptk).

6.4. Väikesaared

Muhu valla koosseisu kuulub kaks pühasustusega väikesaart.

KESSELAID (ka Kessulaid, Kesse) on umbes 1,7 km² suurune saar Suures väinas Muhu saare kirderanniku ja mandri vahel, kus rahvastikuregistri andmetel elas 01.01.2024. a seisuga 9 inimest. Muhu saar jääb Kesselaiust 3,4 km ja Mandri-Eestist 4 km kaugusele. Kesselaiu rannikumeri saarest põhja, ida ja lõuna suunal on võrdlemisi madal, lääne poole jääb aga Väinamere sügavaim piirkond.

Saarel tegeletakse loomakasvatuse, mesinduse, turismi, sadamateenuste ja meretranspordi pakkumisega. Kesselaiul on RMK poolt rajatud puhkeala. Kesselaiule on võimalik randuda kahe sadama kaudu – loodetipus asuva Kesse Abaja või idas asuva Kesse-Jaani sadama kaudu. Põhiline laiu külastusaeg on suvi, aga ka talv, kui merel on piisavalt tugev jää.

Esmane elektrienergia tarbimisvajadus Kesselaiul on kaetud taastuenergia põhinevate süsteemidega, mis paiknevad saare kolmes osas vastavalt inimeste elukohtadele. Saare lääneküljele on Päästeameti poolt rajatud mehitamata päästejaam.

Vajalik on tagada Kesselaiu sadamate regulaarne hooldus sadamate külastatavuse tagamiseks ning parendada kohalike elanike ja külalisaluste teenindust ja vastuvõtu võimekust.

VIIRELAID (varem kutsutud ka Paternoster) asub samuti Muhu saare ja mandri vahel, kaugus Kuivastust 3,9 km ja Virtsust 4,1 km. Viirelaid asub terves ulatuses Väinamere hoiuala koosseisus. Laid on pea 100% ulatuses inventeeritud poolloodusliku koosluse – lubjarikka aruniidu (6210) levikualana.

Alates 2023. a on Viirelaid arvatud väikesaarte nimistusse. Viirelaiu asustus on piiratud ühe kinnistu peal asetsevate majadega. Rahvastikuregistri andmetel elas 01.01.2023. a seisuga saarel 7 inimest. Rekonstrueeritud Viirelaiu Majakavahi kompleksis pakutakse nii majutust kui ka toitlustust. 2018. a tunnustati seda ettevõtmist ka Lääne-Eesti aasta turismiteo tiitliga. Viirelaid on sihtkohana muutunud piirkonnas oluliseks turismimagnetiks, mida külastatakse võimalusel aastaringelt.

Viirelaiul puudub ühendus elektrivõrguga, elektrivarustus on lahendatud autonoomselt. Viirelaiul puudub sadam, mis tagaks ligipääsu saarele. Ohutuse tagamiseks on vajalik täiendav navigatsioonimärgistus ja -valgustus.

Väikesaarte ja Muhu saare vahel puudub regulaarne laevayhendus. Saartele pääsemiseks kasutatakse eelkõige eraaluseid.

Muhu vald soetas 2022. a väikesaarte programmi toel hüdrokopteri, millega on võimalik väikesaartega ühendust pidada keerulisemate ilmastikuolude korral, kui navigatsioonihooaeg on lõppenud ja sobivad jäätingimused saartele pääsuks puuduvad. Hüdrokopteri operaator on Muhu Merepääste Selts, mistõttu on vajadusel tagatud ka merepääste juhtumitele reageerimine.

Varasemalt on Muhu valla poolt ehitatud pukseerimisparv, mida kasutatakse kauba ja ehitusmaterjalide transportimiseks.

Mandri ja laidude vahelise liikluse parendamisele aitaks kaasa Virtsu jahisadama rekonstrueerimine, kuna tegu on Kesselaiu ja Viirelaiu elanike jaoks peamise ühenduspunktiga esmatarbeteenuste kättesaamisel ja laidude teenindamisel.

6.5. Loodus ja maastikud

Muhu saar on valdavalt madala ja tasandikulise pinnamoega. Saare mullad on põuakartlikud ja valdavas ulatuses keskmise viljakusega. Muhu rannajoon on suhteliselt vähe liigestatud, siseveekogusid on vähe.

20. sajandi viimasest veerandist alates on ühiskonna väärtushinnangud looduse ja maastike suhtes varasemaga võrreldes palju muutunud. Põldude ja metsade produktiivsuse asemel on esiplaanile tõusnud maapiirkondade kui ökoloogilise tasakaalustaja, bioloogilise mitmekesisuse säilitaja ning linnale alternatiivi pakkuva elukeskkonna omadused.

Muhu jaoks on tähtsad nii loodus- ja keskkonnakaitse väärtustamine kui ka elanikkonna kasv. Varasemast oluliselt enam on Eestis hakatud tunnetama siiani säilinud poollooduslike taimekoosluste väärtust. Sellele on kaasa aidanud Eesti kuulumine Euroopa Liitu. Eesti osaleb NATURA 2000 võrgustikus, kus ühelt poolt kaitstakse väärtuslikke elupaiku, teiselt poolt aga toetatakse rahaliselt nende elupaikade taastamist, hooldamist ning sobiva tehnoloogiaga põllumajanduslikus kasutuses hoidmist. Poollooduslike koosluste hooldamiseks makstav toetus on oluliselt hoogustanud ekstensiivset loomakasvatust Muhu poollooduslikel kooslustel. Kasvatatakse ja karjatatakse erinevat tõugu lihavesiseid ja lambaid. Nagu kogu Saare maakonnas, nii on ka Muhus olulisimad poollooduslikud kooslused rannaniidud, loopealsed ja puisniidud. Saare maakonnas on hooldatavaid poollooduslikke kooslusi ca 1/3 nende olemist ja võib täheldada hooldatavate alade osakaalu suurenemist. 2023. a seisuga on Muhu valla territooriumil Keskkonnaregistrisse kantud poollooduslikke koosluseid 3348 ha.

Kõige rohkem on nende hulgas loopealseid (1559 ha), millele järgnevad rannaniidud (1029 ha). 2023. a on poollooduslikest kooslustest hooldatavad 1845 ha, seega võrreldes 2018. a on taastatud ja hooldusesse saanud poollooduslikke kooslusi ca 640 ha. Viimastel aastatel on jõudsalt paranenud just loopealsete seisund, seda tänu Keskkonnaameti poolt projekti „LIFE to alvars“ (elluviimise periood 2014–2019) raames läbi viidud suuremahulistele

elupaikade taastamistöödele Koguva-Igaküla, Paenase, Nõmmküla-Üügu, Lõetsa ja Simiste-Võiküla loopealsetel. Hooldatavaid loopealseid on 2023. a ca 994 ha, mis on võrreldes 2018. a 400 ha võrra rohkem.

Esmatähtsatest elupaigatüüpidest olid 2018. a Muhus kõige kehvemas olukorras puisniidud, mida hooldati toona vaid 4,87 ha, 2023. a hooldatakse puisniite 20,2 ha. Pindala suurenemisele on kaasa aidanud 2021. a alguse saanud projekt „WOODMEADOWLIFE ehk PuisniiduLife“ (elluviimise periood 2021–2026).

Ülevaade poollooduslike koosluste pindaladest tüüpide kaupa on toodud tabelis 7.

Foto: Muhu loopealsed, autor Erkki Noor

Tabel 7. Poollooduslikud kooslused (ha) 2018/2023. Allikas: Keskkonnaamet, Keskkonnaregister

Poolloodusliku koosluse tüüp	Pindala kantud keskkonnaregistrisse, ha		Pindala hooldatud, ha		Taastamist vajav pindala, ha	
	2018	2023	2018	2023	2018	2023
Loopealne	1490	1559,7	585,6	993,6	904,4	566,1
Rannaniit	1013	1029	401,2	607,5	611,8	421,6
Kuivad niidud lubja- rikkal mullal	199,7	196,5	106,3	44,5	93,4	151,98
Kadastik	190,6	175,9	6,9	19,7	183,7	156,1
Soostunud niit	163,0	163,9	72,81	83,2	90,19	80,6
Puiskarjamaa	99,98	123,7	23,12	55,4	76,86	68,3
Puisniit	66,6	55,22	4,87	20,8	61,73	34,4
Muud tüübid	39,12	43,9	8,2	20,2	30,92	23,7
Kokku	3 262	3348	1 209	1845	2 053	1503

Maavarasid pakub Muhu loodus napilt. Muhu peamine maavara on olnud aluspõhjas leiduv dolokivi. Tänapäeval on olulised vaid tehnoloogilise dolokivi kaks leiukohta: üleriigilise tähtsusega Hellamaa maardla ja kohaliku tähtsusega Koguva maardla. Muhu vald ei näe ette Hellamaa maardla kasutusele võttu. Koguva maardla dolokivi sobib ehituskillustiku tootmiseks. Aktiivne tarbevaru on 283 000 m³. 1999. a seiskus kaevandamine ajutiselt. 2016–2017. a taotles Muhu Vallavalitsus Koguva maardla kaevandamisluba. Karjäär avati uuesti 2018. a ning a-ni 2040 kehtiva kaevandamisloa alusel on karjääris võimalik kohalike teede ja ehituse tarbeks killustikku toota kuni 12 000 m³ aastas (vt ka tehnilise taristu ptk).

Kvaliteetsema kruusa levikuala paikneb Kapi küla ja kalmistute vahel, Liiva–Nõmmküla teest lääne pool. Siin paikneb Päelda karjäär, mille kaevandamisluba on lõppenud ja karjäär korrastatud. 2023. a väljastati geoloogilise uuringu luba, et hinnata Päelda karjääri jääkvarud ja nende kaevandamisväärtust.

Muhus ühtegi ehitusliiva karjääri ei ole, samuti ei ole tehtud ka uuringuid maardlate kasutuselevõtuks.

Foto: Taastatud loopealne, allikas: LIFE sidusad pärandniidud

Tänapäeval on Muhu peamine loodusvara siinsed maastikud – nii külamiljöo kui ka rannad ja poollooduslikud maastikud, kus loodus ja ajalooline pärand on ühte põimunud, omades esteetilist, kultuuriajaloolist, ökoloogilist ja identiteediväärtust. Eriti kõrge maastikuväärtusega alasid on Eestis hakatud eristama nn väärtuslike maastikena.

Väärtuslik maastik on mitmekesise maakasutuse ja taimestikuga ilus maastik, kus leidub nii kohalikku identiteeti loovaid ajaloolisi elemente kui ka sobivaid elupaiku erinevatele taimedele, loomadele ning teistele elusolenditele. Vastavalt 2007. a kehtestatud Saare maakonna teemaplaneeringule „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“, on Muhu väärtuslikud maastikud Põhja-Muhu, Võiküla, Pädaste, Mäla, Suuremõisa-Liiva ja Koguva-Nautse, kokku 11 980 ha. See tähendab, et väärtuslikud maastikud hõlmavad üle poole valla territooriumist. Muhu valla üheks oluliseks väljakutseks on maastiku- ja miljööväärtuse säilitamine, millest lähtutakse ka uues Muhu valla üldplaneeringus.

Foto: Koguva karjäär, allikas: Maaamet

6.6. Kaitsealused objektid ja territooriumid

Muhu saar on osa Lääne-Eesti saarte biosfääri programmialast. Lääne-Eesti saared kuuluvad ülemaailmsesse biosfäärialade võrgustikku ja siin järgitakse UNESCO programmi „Inimene ja biosfäär“ põhimõtteid. Programmi õiguslikuks aluseks on säästva arengu seaduse biosfääri programmiala staatust sätestav § 13: „(1) Biosfääri programmiala on UNESCO programmiga MaB (Man and Biosphere) haaratud ala haridus-, seire- ja uurimistöö korraldamiseks ning loodusvarade kaitse ja säästliku kasutamise ühitamiseks. (2) Biosfääri programmialal töötatakse välja inimeste ja nende elukeskkonna tasakaalustatud suhete alused ning suunatakse planeerimis- ja arendustegevuse kaudu kohalikku arengut vastavalt UNESCO programmi MaB eesmärkidele.“

Muhu kaitstavad alad ja objektid on enamuses suurema või vähema tähtsusega vaatamisväärsused, moodustades seeläbi tugeva eelduse turismile. Muhu ja Kesse pankrannik kuulub ka Saarte Geopargi vaatamisväärsuste hulka, mistõttu tähtsustub vajadus maastikuhoolduse ja vaadete avamise jaoks veelgi.

Enamik Muhu kultuurimälestisi on vähemalt rahuldavas seisundis ja vaatamisväärsustena külastuskõlblikud. Näiteks on väga suur töö ära tehtud Muhu Katariina kiriku pastoraadihoone restaureerimisel, kus on eestvedajateks MTÜ Muhu Pärandikool ja EELK Muhu Katariina kogudus. Vald on korrastanud vaatamisväärsuste ümbruseid, paigaldanud viitasid ja infotahvleid.

Muinsuskaitseameti eestvedamisel on toimunud Eesti 20. saj väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs, mille tulemused on koondatud kultuurimälestiste riiklikku registrisse. 20. saj väärtusliku arhitektuuripärandi nimekirja on Muhu vallast arvatud viis objekti:

- ✓ elamu Viira külas;
- ✓ endine koolimaja Simiste külas;
- ✓ perearstikeskuse hoone Liiva külas;
- ✓ Nautse bussiootepaviljon;
- ✓ Muhu-Suure vallamaja.

Võimalusel tuleb säilitada/restaureerida hoonete ja rajatise algne välisilme, tagada ümbruse heakord ja vaadeldavus.

Muhus on rohkesti kultuurimälestisi. Lisaks 163-le riikliku kaitse all olevale kinnismälestistele on Muhus tegeletud muistsete pühapaikade, aga ka hili-sema aja pärandkultuuri objektide otsimise ja inventeerimisega. Looduslikke pühapaiku on Muhus kindlaks tehtud üle 100, neist 60 ringis on ka maastikul leitud ja inventeeritud. Need on hiied, moaljakivid, ohvrikivid, liukivid, terviseallikad, pühati mäed ja leedumäed.

Aastatel 2005–2012 inventeeriti RMK poolt pärandkultuuri kaardistamise käigus 605 Muhu valla objekti (vt tabel 8). Need objektid teadvustavad Muhu kogukonna sidet minevikuga ja ilmestavad ning aitavad mõtestada tänapäeva maastikke. Seepärast on valla ülesandeks teadvustada nende väärtust, vältida võimaluste piires nende põhjendamatut kahjustamist ning aidata kaasa avaliku huvi seisukohalt väärtuslikumate kohtade korrastamisele ja eksponeerimisele.

Kultuurimälestiste asukohtadega on võimalik tutvuda kultuurimälestiste kaardikihil ja pärandkultuuri objektidega pärandkultuuri kaardikihil.

Tabel 8. Pärandkultuuriobjektid Muhu vallas
Allikas: Eesti Looduse Infosüsteem

Tüüp	Arv
Platsi- ja vabadikukohad	191
Muud pärandkultuuriobjektid	190
Põlised talukohad	76
Asundustalud	27
Lautrikohad	25
Tuuleveskid	19
Kaevud	18
Töölistemajad	16
Vanad kohanimed	15
Koolihooned	14
Muud tootmishooned	14
Kokku	605

Looduskaitseaduse alusel kaitstavate loodusobjektide hulka kuuluvad kaitsealad, hoiualad, kaitsealused liigid, kivistised ja mineraalid, püsielu-paigad, kaitstavad looduse üksikobjektid ja kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad loodusobjektid. Kaitsealasid asub Muhu vallas kaheksa: Üügu, Rannaniidi pankade, Tupenurme ja Kesselaiu maastikukaitseala, Suuremõisa lahe looduskaitseala, Liiva park, musta männi puistu ja Pädaste mõisa park.

Seoses Euroopa Liidu Natura 2000 linnu- ja loodusalade võrgustiku loomisega on Muhu vallas ja ümbritsevas rannikumeres moodustatud kaheksa hoiuala. Neist Väinameri (nii linnu- kui loodusala) ja Väike väin (loodusala) hõlmavad põhiosas merd, ülejäänud peamiselt või ainult maismaad. Need on Võilaiu, Rannaniidi, Ranna-Põitse, Oina, Nõmmküla ja Madise hoiualad. Hoiuala on elupaikade ja kasvukohtade kaitseks määratud ala, mille säilimise tagamiseks hinnatakse kavandatavate tegevuste mõju ja keelatakse ala soodsat seisundit kahjustavad tegevused. Hoiuala ei välista looduses puhkamist ja madala intensiivsusega majandamist, kuid kehtestab siiski teatud majandamise intensiivistamise kitsendused, mis sõltuvad konkreetse hoiuala eesmärgist.

Foto: Üügu pank, autor: Kalmer Saar

6.7. Kliima

Prognooside alusel võib 21. saj jooksul oodata temperatuuritõusu, sademete hulga suurenemist, merepinna tõusu ja tormide sagenemist. Äärmuslike ilmastikunähtuste sagenemine toob suure tõenäosusega kaasa raskemate ilmastikuoludega seotud loodusõnnetuste sagenemise. Kliimamuutused võivad mõjutada inimeste tervist, päästevõimekust, rannikualasid, maaparandussüsteeme, looduskeskkonda, majandust (sh biomajandust), kogukondi, tehnilist taristut, pinna- ja põhjavett. Kliimamuutustel võivad olla märkimisväärsed majanduslikud ja sotsiaalsed tagajärjed. Mõjude olulisus ei sõltu ainult kliimateguri ja selle mõju erakorralisusest, vaid mõju eksponeeritusest ja keskkonna haavatavusest. Kliimamuutuste mõjuga kohanemise meetmed sõltuvad suuresti asula või mõne muu piirkonna kui kompleksse süsteemi haavatavusest, sh nii omavalitsuse ametnike kui ka elanikkonna teadlikkuse tasemest.

Foto: Torm Kuivastu sadamas, autor: Kalmer Saar

Kliimamuutustega on võimalikus ulatuses arvestatud Muhu valla üldplaneeringu koostamisel. Välja on selgitatud korduva üleujutusega alad, millega on arvestatud ehituskeeluvööndi ulatuse määramisel. Üldplaneeringus sätestatud maakasutus- ja ehitustingimuste määramisel on arvestatud kliimamuutustega kaasnevate mõjudega ning on välja toodud, et kliimamuutustega kaasnevad riskid on maandatud, kui:

- ✓ ehitatakse välja nõuetele vastavad üldistes huvides kasutatavad veevõtukohad (tagatakse päästevõimekus);
- ✓ tagatakse maaparandussüsteemide toimimine ja maaparandussüsteemide registrisse kantud kraavide läbilaskevõime;
- ✓ kavandatakse toimivad sademeveesüsteemid ja sademevesi immutatakse maksimaalselt oma krundil;
- ✓ uute arendusalade täpsemal planeerimisel tagatakse haljasalade, roheribade jt rohestruktuuride olemasolu;
- ✓ parklate rajamisel kasutatakse keskkonnasäästlikke lahendusi ja vett läbi laskvaid materjale.

Võimalike kliimamuutustest tingitud kriisiolukordadega toimetulemiseks (tormidest tingitud pikaajalised elektrikatkestused jms) on märkimisväärselt suurendatud kriisivalmidust (vt kriisivalmiduse ptk). Samas on Elering ja Elektrilevi elektri varustuskindluse tagamiseks juba teinud suure töö. Uue paralleelse kõrgepingeliini rajamine ja õhuliinide viimine maakaablisse vähendab oluliselt tormist tulenevate rikete hulka.

Keskkonnaprobleemid

Muhu keskkonnakaitseks põhiküsimuseks on põhjavee kaitse. Kuna pinna- kate on õhuke, on põhjavesi laialdastel aladel reostuse eest kaitsmata või nõrgalt kaitstud ning seetõttu on reoainete põhjavette sattumise oht sademeriikl või lumesulamisperioodil väga suur. Madalate salv- ja puurkaevude vee, mis varustavad veega enamikku saare majapidamisi, kvaliteet sõltub täielikult pinnasesse imbuva vee kvaliteedist. Muhu peamiseks põhjavee sur- vemoodustajaks on Külasea-Tupenurme-Kantsi aluspõhjakiivimite kõrgendik, Koguva, Igaküla ja Rootsivere piirkonnas aga Ekumäe ümbrus.

Kuna Koguva dolokivikarjäär paikneb Koguva ja Igaküla põhjavee toitumis- alal, teostatakse alates 2018. a sügisest, mil karjäär uuesti kasutusele võeti, koostatud seirekava kohast seiret, tagamaks põhjavee kaitse nõuete range järgimine.

Muhu valla eesmärk on tegutseda põhjavee kaitse tõhustamise suunas, sh peab tegelema ka olemasoleva reoveekäitluse järkjärgulise keskkonnanõuetega vastavusse viimisega. Edaspidise tegutsemise tõhustamiseks kehtestas Muhu vallavolikogu 2018. a reovee kohtkäitluse ja äraveo eeskirja Muhu vallas. Nimetatud õigusakt koondab vajaliku õigusraamistiku ühte dokumenti ja täpsustab lisaks reovee kohtkäitluse planeerimise nõuetele ka reovee ära- veoga seonduvat. Vald on kaasfinantseerija hajaasustuse programmis, millest toetatakse eelkõige veevarustuse ja reoveesüsteemide rajamist. Alates 2022. a on tegeletud reovee kohtkäitlussüsteemide kaardistamisega.

Teiseks märkimisväärseks keskkonnaprobleemiks on Muhu ja Saaremaa vahel oleva Väikese väina seisund. Üle 100 aasta tagasi rajatud Väina tamm on tekitanud kaks eraldi madalat lahte. Tammi tõttu on soodustatud mereala eutrofeerumine ja roostumine ning halvenenud on kalade kudetingimused. Läänesaarte alamvesikonna veemajanduskavas aastateks 2015–2021 loeti Väikese väina mereala tammi mõju tõttu tugevasti muudetud veekoguks. Väikese Väina Selts MTÜ algatusel puhastati Tillunire 2017. a setetest ja veetaimestikust, mis on pisut aidanud kaasa veevahetuse paranemisele. Vajalik on teostada praeguses kanalis kalaseiret. 2023. aastal alustati Väi- kese väina tammiavade projekteerimisega. Tammiavade rajamise peamine põhjus on parandada Väikese väina kui hoiuala elukeskkonna tingimusi. Tillunire rekonstrueerimisel ja uute avade rajamisel eeldatakse positiivset mõju kudemisrändele ja seeläbi väina kalavarudele. 2018. a korraldas Muhu Vallavalitsus Euroopa Kalandusfondi toetusega nelja kalanduseksperdi poolt soovitatud kudekraavi – Nossa soon, Pädaste jõgi, Soonda jõgi ja Lõetsa jõgi – suudmeala puhastamise setetest, tagamaks veevahetust merega ning kalade pääsu kudealadele ning tagasi merre.

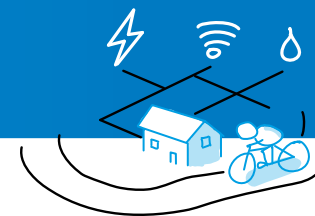
Keskkonnaprobleemina võib käsitleda ka mereliiklusega kaasnevat reostus- ohtu. Sadamaseaduses sätestatu kohaselt peab sadamateenuseid osutavates sadamates olema tagatud reostustõrje valmidus, sh peab olema koostatud sadama reostustõrjeplaan. Muhu sadamate reostustõrjeplaanid vajavad kas uuendamist või on need mõnel juhul vaja koostada, puudub reostustõrjeks vajalik tehnika. Reostustõrjeplaanid on üheks täiendavaks argumendiks saarele ühtse reostustõrjetehnika soetamiseks ja selleks rahastuse taotlemiseks. Tegevused eeldavad sadamate ja vabatahtlike merepäästjate vahelist koostööd.

Lisaks eelnevalt nimetatud valdkondadele on Muhus vajalik hoida aastaringsetele elanikele ja suveelanikele tagatuna võimalused liigiti kogutud jäätmete lihtsaks äraandmiseks. Korraldatud jäätmeveoga peab olema liitunud võimalikult suur hulk majapidamisi, mis vähendab olukordi, kus jäätmed satuvad selleks mitteettenähtud kohtadesse või jäätmeid põletatakse. Jäätmekäitlus on Muhu vallas 2023. a nõuetekohaselt korraldatud, tekkekohalt on võimalik üle anda kuni nelja liiki jäätmeid (biojätmed, paber ja kartong, segapakend, segaolme). Majapidamised ja ettevõtted on sõlminud vajalikud lepingud jäätmete äraveoks, jäätmevaldajate registri andmetel on 01.11.2023. a seisuga segaolmejäätmete veoga liitunud jäätmetekkekohti 1009, paberi ja kartongi vedu teostatakse kokku 15 tekkekohast. Segapakendivedu on vabatahtlik teenus, mille raames veetakse vastavat liiki jäätmeid ära 23 tekkekohast.

Avalikke pakendipunkte on Muhu vallas 18, konteinerite kogumahuga 74,4 m³. Biojätmete liigiti kogumise arendamiseks taotleti 2023. a toetust kompostrite ja mahutite soetamiseks eramajapidamistele. Liigiti kogutud jäätmeid on võimalik ära anda Maasi jäätmejaama (lähim jäätmejaam). Koostöös Maasi jäätmejaamaga on vallavalitsusel iga-aastaselt toimunud ka kodumajapidamistest tekkinud ohtlike jäätmete kogumine elanikelt (kindlaksmääratud kogused elaniku kohta), samuti eterniidi kogumine. Ohtlike jäätmete kogumisring on varasemalt toimunud ka koostöös Saaremaa vallaga (vt tehnilise taristu ptk).

Koostöös riigiga tuleb leida võimalused korrastada Koguva dolokivimaardlal varasemalt ammendunud karjääriala, mida ei kasutata muudeks tegevusteks (nt Kaitseliidu väljaõpe).

7. Tehniline taristu

Muhu tehnilise taristu hulka kuuluvad teed, sadamad, elektri- ja sidevõrgud, vee-, kanalisatsiooni- ning kaugküttesüsteemid, maaparandussüsteemid ja tuletõrje veevõtukohad.

7.1. Teed

Muhu vallas on 2023. a alguse seisuga 80,43 km riigimaanteed. Teestiku peateljeks on valda läbiv Risti–Virtsu–Kuivastu–Kuressaare põhimaantee nr 10. Ülejäänud riigimaanteed on kõrvalmaanteed. Mustkattega (tolmuvaba kattega) on 76,026 km riigiteid. Prioriteetsena vajab suure liiklusköormuse tõttu mustkatet Rootsivere–Koguva tee terves pikkuses (mustkate on 1 km Rootsivere küla vahel kulgeval tee osal). Ülevaade riigi maanteedest on toodud tabelis 9.

Tabel 9. Muhu vallas paiknevad riigimaanteed (seisuga 01.01.2023). Allikas: Maanteeamet

Riigimaanteed	nr	Teekatte liik	Tee pikkus (km)
Risti–Virtsu–Kuivastu–Kuressaare põhimaantee	10	mustkate	17,602
Hellamaa–Võlla tee	21153	mustkate	2,045
Hellamaa–Nõmmküla	21152	mustkate	12,228
Liiva–Nõmmküla	21151	mustkate	8,008
Viira–Nõmmküla	21149	mustkate	9,498
Piiri–Koguva	21148	mustkate	5,494
Rootsivere–Koguva	21164	1 km mustkate Rootsivere küla hoonestatud piirkonnas, ülejäänud osas kruusakate	5,410
Kuivastu–Pädaste–Liiva	21154	mustkate	12,579
Liiva–Suuremõisa–Piiri	21150	mustkate	7,14
Väina tammi tee	21183	mustkate	0,426

Kohalike teede (valla- ja avalikuks kasutamiseks määratud erateed) kogupikkus Muhu vallas on 01.01.2024 seisuga 124,6 km, millest vallale kuuluvaid teid on 90,5 km. Kohalikud teed on valdavalt kruusa- või killustikukattega, mustkattega pinnatud teid on 33,157 km. Võiküla tee, Soonda küla vaheline tee ja osaliselt Kuivastu külatee on kaetud munakivisillutisega (Võiküla munakivitee pikkus ca 5 km ja Soonda küla munakivitee pikkus ca 350 m).

Teede tolmuva kätte alla viimisel on prioriteetsed suurema liikluskoormusega teelõigud, arvestades majapidamiste ja ettevõtete paiknemist, jalgratta- ja jalgteede paiknemist, ühistranspordi marsruute. Perspektiivsed tolmuva kattega teed määratakse teehoiukavaga. 2024. a on plaanis uuendada olemasolevat teehoiukava (seni kehtib Muhu Valla Teehoiukava 2021–2024).

Valdav osa kruusakattega teedest on halvas seisukorras ning vajavad suuremahulisi investeeringuid. Teede seisukorra parendamiseks on väga oluline 2018. a sügisel taasavatud Koguva karjäär ning sealt saadav teekattematerjal. Kultuurimälestisena riikliku kaitse all oleva Võiküla munakivitee seisukord on lõiguti halb. 2023. a teostati Võiküla munakivitee äärte koorimine, planeerimine ning munakivi osa ja teeserva vahelise riba tasandamine fr 0/32 killustikuga. Tee säilimiseks on vallavalitsus kevadisel ja sügisesel niiskel perioodil kehtestanud massipiirangu 3 tonni ja ülejäänud ajal kehtib teel liiklemisel massipiirang 8 tonni. Muhu valla tellimisel valmis 2015. a juunis Võiküla munakivitee geoloogiline uuring⁹ ja tee kandevõime analüüs.

Muhus ei ole üldjuhul vajadust pikemate uute teelõikude rajamiseks. Uute rajatavate elamu- ja suvilapiirkondade juurdepääsuteede rajamine arendaja poolt seatakse valla poolt eeltingimuseks detailplaneeringu kehtestamisel. Ühenduse parandamiseks on perspektiivselt vajalik rajada uus juurdepääsutee Võiküla külale, et vähendada liikluskoormust kultuurimälestisena riikliku kaitse all oleval Võiküla munakiviteel. Vastavalt Muinsuskaitse ameti poolt 2023. a antud eritingimustele on võimalik korraldada hange Võiküla munakivi tee rekonstrueerimisprojekti koostamiseks.

Igal aastal teostatakse Muhu valla teedel tolmutõrjet 10–12 km ulatuses. Tolmutõrje teelõigud valitakse Muhu Valla Kommunaalameti poolt vastavalt kohalike elanike ja/või külavanemate taotlustele, põhiliselt eluhoonete vahetus läheduses kulgevatel lõikudel.

Vallale kuuluvatest parklatest on aastatel 2019–2022 välja ehitatud uus parkla Liiva keskus Raunmäe kinnistul ja laiendatud Koguva parklat. Uue Raunmäe parkla valmimine (2022. a sügis) on oluliselt leevendanud parkla-kohtade nappust Liiva keskus. Vajadus on jalkäijate ülekäiguraja mähkimiseks Liiva Coop parkla ja Liiva turuala vahelisele Liiva–Nõmmküla kõrvalmaanteele.

Foto: Võiküla munakivitee, autor: Kalmer Saar

⁹ <https://register.muinas.ee/ftp/Eksperdi hinnagud/GL15047%20Aruanne.pdf>

2023. a seisuga on Muhu vallas üks valgustatud asfaltbetoonkattega jalg- ja jalgrattatee: Piiri–Liiva kergliiklustee kogupikkusega 2,66 km (ehitatud 2014–2015 koostöös tollase Maanteeametiga). Tee kulgeb osaliselt mööda vallale kuuluvaid teid, osaliselt notariaalse kasutuslepingu alusel eramaadel ja osaliselt Risti–Virtsu–Kuivastu–Kuressaare riigimaantee kõrval. Liiklusohutuse mõttes on lähiaastatel hädavajalik rajada jalg- ja jalgrattatee Liiva ja Hellamaa küla vahele, pikemas perspektiivis võiks jalg- ja jalgrattatee kulgeda Kuivastust Väikese väina tammini. 2023. a sai maaomanikega kohtumistel selgeks võimalik trassi kulgemise koridor. Järgnevatel aastatel (2024–2025) on plaanis liikuda edasi kergliiklustee projekteerimise ja trassikoridori aluste maade omanikega kokkulepete sõlmimisega.

Vabariigi Valitsus lõpetas 11.05.2023. a korraldusega nr 129 Suure väina püsiühenduse ja selle toimimiseks vajaliku taristu riigi eriplaneeringu ning keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH). Sellega seoses on Muhu vald 2023. a algatanud teemaplaneeringu menetluse trassikoridoride piirangute tühistamiseks.

Teede ääres olevad bussiootepaviljonid on valdavalt valla omanduses. Paviljonid on küll väikesed ehitised, kuid kujundavad oluliselt maastikuilmet ja sellega ka kogu valla kuvandit teedel liikuja jaoks. Vallavalitsus on kasutusele võtnud ühtse muhupärase kujundusega uued paviljonid, samuti on remonditud vanu paviljone ning alustatud allesjäävatele vanadele erineva kujundusega paviljonidele uue stiiliga ühtlustuvate kujunduselementide lisamist.

7.2. Sadamad

Läbi aegade on Muhus olnud vähemalt 50 sadamat ja randumiskohta (lautrikohta). Iseseisvuse taastamise ajaks toimisid aga vaid Kuivastu parvlaevasadam ja kalurikolhoosi rajatud sadamad kalalaevade ja -paatide randumiseks ja hoidmiseks Seaninal, Vörkaial, Kallastel, Lallil, Lõunarannas ja Koguvas. Kala-sadamate erastamine ja kutselise kalapüügi järgnenud suur kahanemine viis nende sadamate seisundi järjepidevale halvenemisele. Peale Eesti astumist Euroopa Liitu ja sealsete struktuurifondide avanemist on Muhu sadamate olukord oluliselt paranenud. Rekonstrueeritud Kuivastu sadamas, mida haldab riigi omandis olev AS Saarte Liinid, on laevade teenindamiseks kokku neli kaid Kuivastu sadamas on rajatud ka väikelaevade sadam 50 külaliskohaga.

Lõunaranna ja Koguva endised kalasadamad on erakapitali toel rekonstrueeritud nüüdisaegseteks avalikult kasutatavateks väikesadamateks, mis teenindavad nii kalapaate kui ka harrastusmeresõitjate väikelaevu. Koguvas on 15 ja Lõunarannas 55 kaikohta. 2013. a viidi lõpule Kallaste sadama rekonstrueerimistööde I etapp. Kesse abajas on Muhu valla poolt paigaldatud suviseks kasutamiseks paatidele ülestõstetav pontoonkai. Kesse küla all on kohaliku kogukonna poolt taastatud ja ennekõike laiu elanikkonnale mõeldud Kesse-Jaani sadam teeninduslaevade rambi, slipi ja kümne sildumiskohaga.

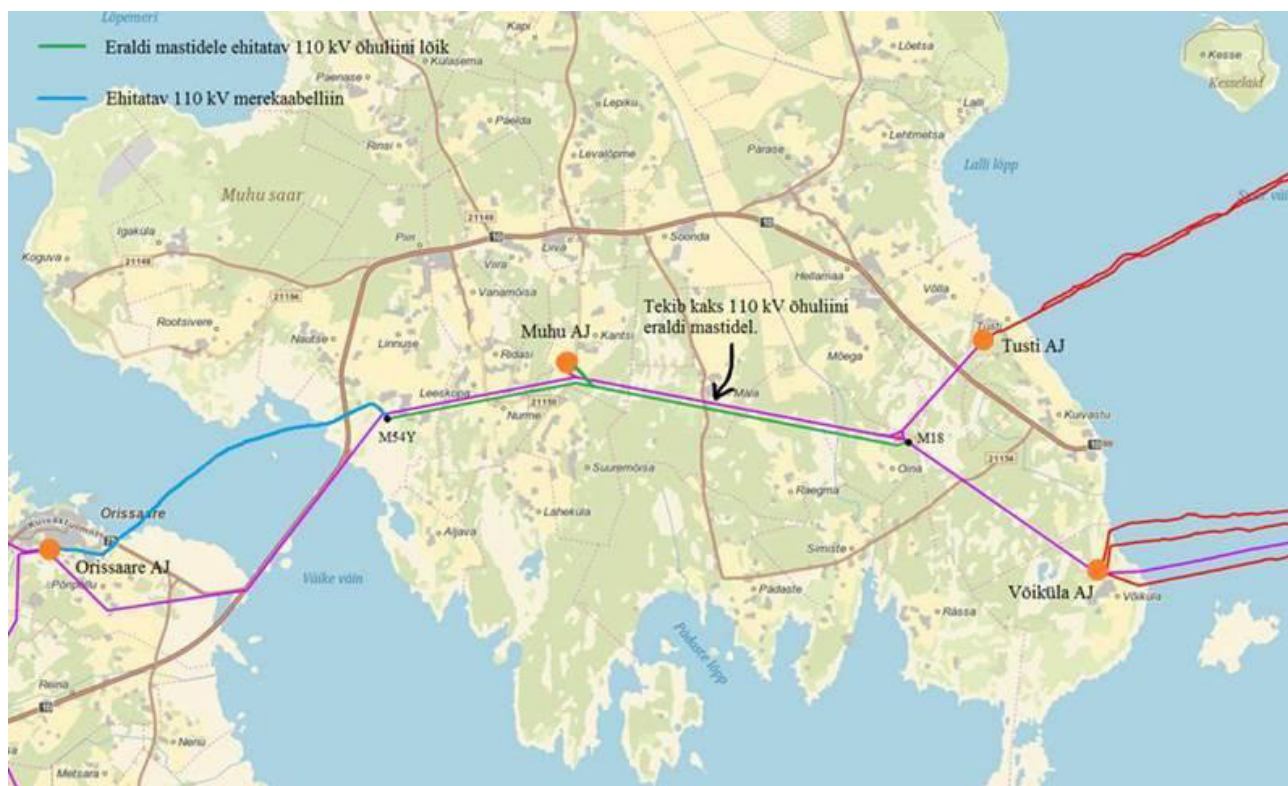

Foto: Kallaste sadam: autor: Madis Rehepapp

7.3. Elektri- ja sidevõrgud

Saare maakonna elektrivarustus toimub Suure väina põhja paigaldatud 35 kV kaabelülekanaliinidega ning ühe 110 kV uue kaabliga, mis tulevad maale Võiküla ja Tusti 110 kV alajaamadesse. Muhu saart läbiva 110 kV kõrgepingeliini dubleerimiseks (selleks, et vältida pikaajalisi elektrikatkestusi Muhu saarel, Saaremaal ja Hiiumaal) on rajatud paralleelselt olemasoleva kaheaahelalise õhuliiniga L172/L173 (ühistel mastidel) täiendav õhuliin eraldiseisvatel mastidel. 2022. a valminud uus liinilõik algab Oina külast ja kulgeb Linnuse küalani Muhu saare lääneosas. Uue paralleelse õhuliini pikkus on 9,2 km (37 masti) ning see paikneb umbes 15 m kaugusel olemasolevast liinist.

Rajatud paralleelliin on alates mastist M54Y kuni Orissaare alajaamani merekaabel, nagu näidatud sinisega joonisel 16.

Joonis 16. 2022. a valminud täiendav õhuliin Muhus. Allikas: Elektrilevi

Aastatel 2024–2025 on Elering AS-il plaanis Väina tammil asuvad õhuliinid asendada merekaabliga. Elektrivarustuskindluse parendamiseks tuleb jätkata elektri õhuliinide asendamist maakaablitega ka hoonestatud aladel. Riikliku kultuurimälestisena kaitse all olevas Koguva külas on elektri õhuliinide (-kaablite) asendamine maakaabliga vajalik ka visuaalse pildi parandamiseks.

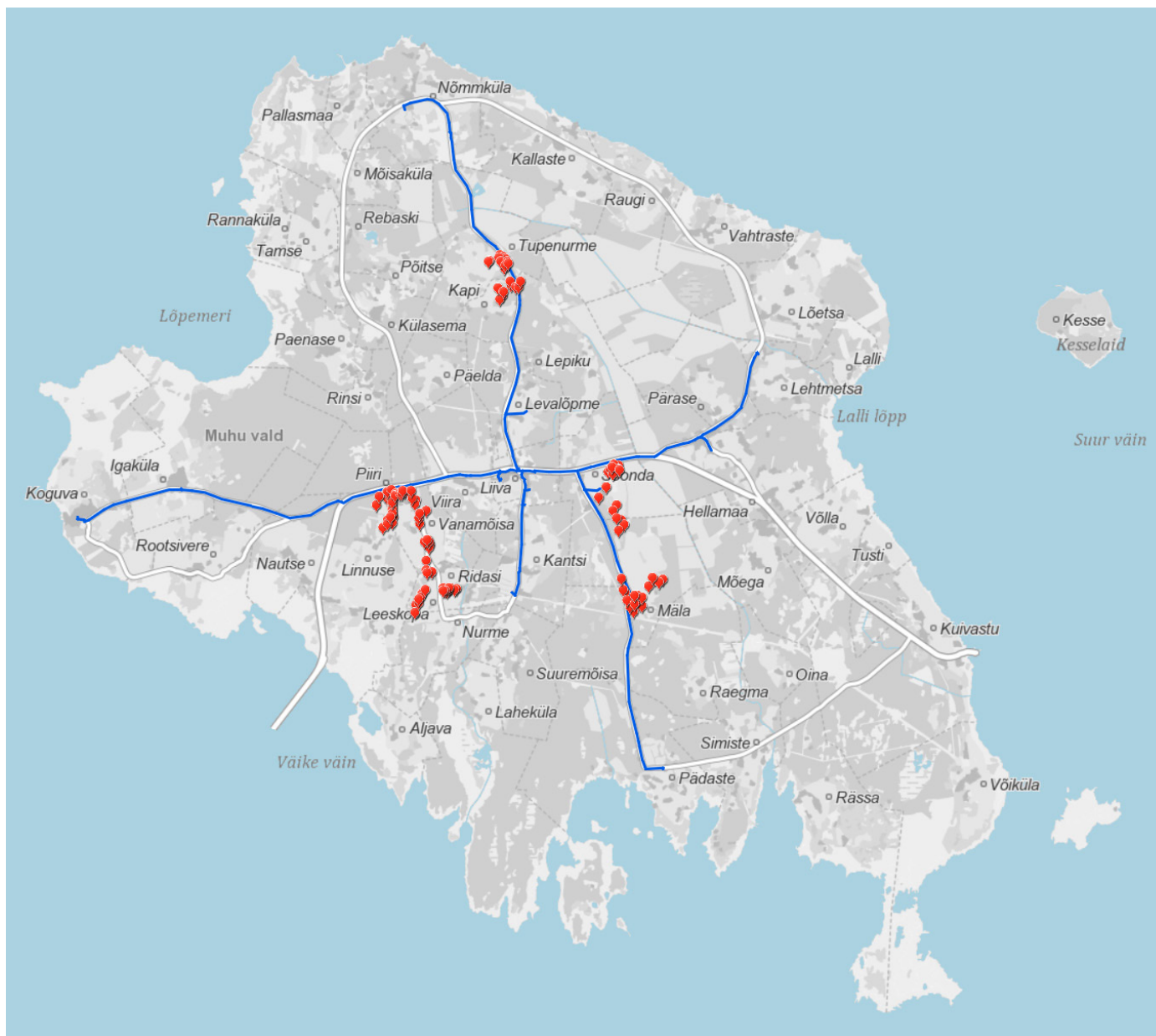
Laidudel puudub ühendus riigi elektrivõrguga, mistõttu tuleb elektrivarustuse tagamiseks rajada alternatiivseid süsteeme (vt väikesaarte ptk). 2023. a riiklike kriisivalmisoleku rahastusmeetmetega said Kesselaid ja Viirelaid diisलगенерааторid.

Suurte tööstuslike tuulikute ning tuuleparkide rajamise Muhusse välistab Levalõpme külasse paigaldatud õhuseireradar. Seevastu tuule-, päikese-, bio- ja maasoojusenergia kasutuselevõttu Muhu majapidamiste ja ettevõtete majandamiseks on vaja soosida. Alternatiivsete energiaallikate kasutuselevõttu käsitleb täpsemalt ka Muhu valla kehtiv üldplaneering, täpsustades päikesepeakide rajamise võimalusi.

Interneti kiire arengu tõttu on Muhu peamiseks sideprobleemiks jäänud kiire internetiühenduse vähenemine kättesaadavus. Viimastel aastatel on kasvanud televisiooniteenuse edastamine läbi internetiühenduse ning see on kindlasti üks põhjuseid, miks hajaasustuses on tekkinud internetiteenuse nn ülekoormus ja sellest tulenevalt teenusekvaliteedi langus. EL struktuuritoetuse osalusel rajatav fiiberoptilise kaabli baasvõrk kiirusega 100 Mbit/s on 2024. a jaanuari seisuga Muhus välja ehitatud ca 36 km pikkusena (vt joonis 17). Lahendamata on ühenduste viimine lõpptarbijani (vt joonis 18).

2023. a oktoobris kuulutas MTÜ Saarte Koostöökogu välja hanke andmesidevõrgu kaardistaja leidmiseks LEADER-meetmest rahastatud Saaremaa ja Muhu vallavalitsuse ühisprojekti „Saaremaa ja Muhu saare majapidamiste valguskaabliga ühendamise lahenduse väljatöötamine“ raames. Hanke korraldamise eesmärk oli FTTH-tehnoloogial (Fibre To The Home) põhineva valguskaablivõrgu teostuseskiisi tegemine Saaremaa ja Muhu valla hoonestatud ja kasutuses olevatele kinnistutele/aadressobjektidele. Eskiisiga kavandatavad ühendused algavad Eesti Lairiba Sihtasutuse (ELA SA) magistraalkaablist ja jõuavad hooneni lõpptarbijani kinnistul. Sideliinid tuleb kavandada nii, et tulevastel teenusepakkujatel oleks võimalus osutada ilmastikust ja loodusest sõltumatult lairiba andmeside teenust. Loodavad ühendused peavad tagama allalaadimiskiiruse 1 GB (üks gigabait) sekundis kõigil Saaremaa ja Muhu valla hoonestatud kinnistutel/aadressobjektidel. Kaardistatud teostusskeem loob lõpuks täpse võimaluse trassi füüsiliste näitajate (vajaliku kaablitorustiku pikkus, vajaliku kaabelduse pikkus, liitumispunktide ja kappide arv) ja neist tuleneva maksumuse määratlemiseks võrgupiirkondade lõikes. Hange osutus edukaks ja tööde teostamise leping sõlmiti parima pakkumise teinud ettevõttega Geospal OÜ. Tööde teostamise tähtaeg on 30.09.2024. Projekt on kavas teostada neljas etapis.

Kohati esineb probleeme ka mobiilside kvaliteediga.

Joonis 17. 2024. a jaanuari seisuga ELA magistraalvõrk (sinisega ca 36 km) ja Enefit Connect ühendused (punasega ca 128 liitumispunkti)
Allikas: Digisaar.ee

Joonis 19. Veevarustus ja kanalisatsioon

Muhu saare talude veevarustus põhineb peamiselt madalatel, kuni 20 m sügavustel salv- ja puurkaevudel. Aastatel 2018–2022 on hoogustunud uute puurkaevude rajamine, valdav osa kaevusid rajatakse endiselt ca 20 m sügavustena, kuid erinevates Muhu piirkondades võib piisava vee-andvusega kiht olla alles kuni 80 m sügavusel. Joogivee kvaliteet vastab teadaolevalt valdavalt normidele, sügavamate kaevude puhul võib olla probleeme soolase veega. Siiski on valdavalt joogiveena kasutuses olev maapinnalähedane põhjavesi enamasti kaitsmata või nõrgalt kaitstud, mis seab reoveekäitlusele olulisi piiranguid. Seoses põhjavee kaitse nõuete rakendamisega uute elamute rajamisel ja olemasolevate elamute rekonstrueerimisel kasvab järjest kinniste kogumismahutite ja omapuhastite arv ning vastavalt nõudlus nende nõuetekohase tühjendamise teenuse järele. 2024. a jaanuari seisuga on Muhu vallas registreeritud reoveemahutite tühjendamisteenuse pakkujaid kaks, kes pakuvad tühjendamisteenust kahe masinaga.

Ühisveevärk ja -kanalisatsioon Muhu neljas külas – Liival, Piiril, Hellamaal ja Linnusel on rekonstrueeritud või välja ehitatud aastatel 2004–2010 EL Ühtekuuluvusfondi poolt kaasfinantseeritud maakondliku projekti raames ja seetõttu heas korras.

Vastavalt europrojekti tingimustele viidi maakonna veemajandusprojekt ellu läbi AS-i Kuressaare Veevärk. Praegu on vee- ja kanalisatsioonitaristu omanik ja teenuse osutaja AS Kuressaare Veevärk. Liiva olemasoleva ühisveevärgi puurkaevu sanitaarkaitsevöönd ei vasta nõuetele, mistõttu tuleb rajada uus puurkaev, seda vajadust käsitleb ka ühisveevärgi arengukava. Liiva reoveepuhasti rekonstrueeriti 2020. a. Puhasti puhastab nii ühiskanalisatsiooni reovett kui ka mujalt Muhu saarelt kogutavat ja purgitavat reovett.

7.4. Kaugküte

Ainus kaugkütte katlamaja Muhus koos soojusvõrkudega asub Liival. Katlamaja haldab Muhu Valla Kommunaalamet ja see jagab soojust valla objektidele (kool, lasteaed, spordihall/noortekeskus, Sinilinnu kortermaja), Muhu hooldekeskusele, Liiva korterelamutele ja ühele eramule. Põhikütusena kasutatakse Muhust varutavat hakkpuitu. Nii katlamaja kui ka kaugküttevõrk on täielikult rekonstrueeritud, sh suitsugaaside puhastamiseks on paigaldatud multitsüklonid. Peale rekonstrueerimist arvestuslikku CO₂ heidet praktiliselt ei ole. Kõetavate hoonete soojapidavust on järk-järgult parandatud. Edaspidi on vaja jätkata hoonete küttesüsteemide korrastamist ja muude energiasäästuga seotud meetmete rakendamist. Esmatähtis on spordihalli energiasäästlikkuse oluline parandamine.

Foto: Liiva katlamaja, autor Imre Luht

7.5. Maaparandussüsteemid

1960–1980-ndatel aastatel rajati Muhusse terve rida maaparandussüsteeme, kasutades eelvooludeks Lõetsa peakraavi ja Soonda oja. Käesoleval ajal on maaparandussüsteemide registri andmetel Muhus maaparandussüsteemide kogupindala 1624,4 ha. Valdavalt on tegu põllumajandusmaa kuivendamiseks ehitatud drenaažiga, metsa kuivenduse osa on ca 200 ha. Kuivendussüsteemide olukord ei ole mitmes piirkonnas enam rahuldav ning probleemid laienevad ka teede olukorrale. Eesvoolude korrashoiu eest peab hoolt kandma riik, kes on 2019. a Muhus alustanud Soonda jõe hooldustöödega. 2023. a detsembri seisuga on hooldustööd jõudnud Mäla külasse.

7.6. Tuletõrje veevõtukohtade

Aastaid on Muhus teada probleemiks olnud tuletõrje veevõtukohtade vähesus ning võrgu nõuetele mittevastavus. 2023. a vaadati üle Muhu tuletõrje veevõtukohad ja koondati kokku info nende seisukorra ja kasutusvalmiduse kohta.

7.7. Jäätmekäitlus

Tehnilise taristu kokkupuude jäätmekäitluse teemadega piirdub avalike alade korrashoiuga (sh avalikku ruumi paigutatud jäätmemahutite tühjendamine). Jäätmehoolduse korralduses valla elanike ja ettevõtjate jaoks osaleb kohalik omavalitsus õigusakti koostajana ning selle täitmise kontrollijana, korraldatud jäätmeveo teenusepakkuja leidmise hanke läbivijana ning avalike pakendi-punktide osas taaskasutusorganisatsioonide koostööpartnerina. Jäätmekäitluse korraldust on detailsemalt käsitletud keskkonnaprobleemide peatükis.

8. Ettevõtluskeskkond

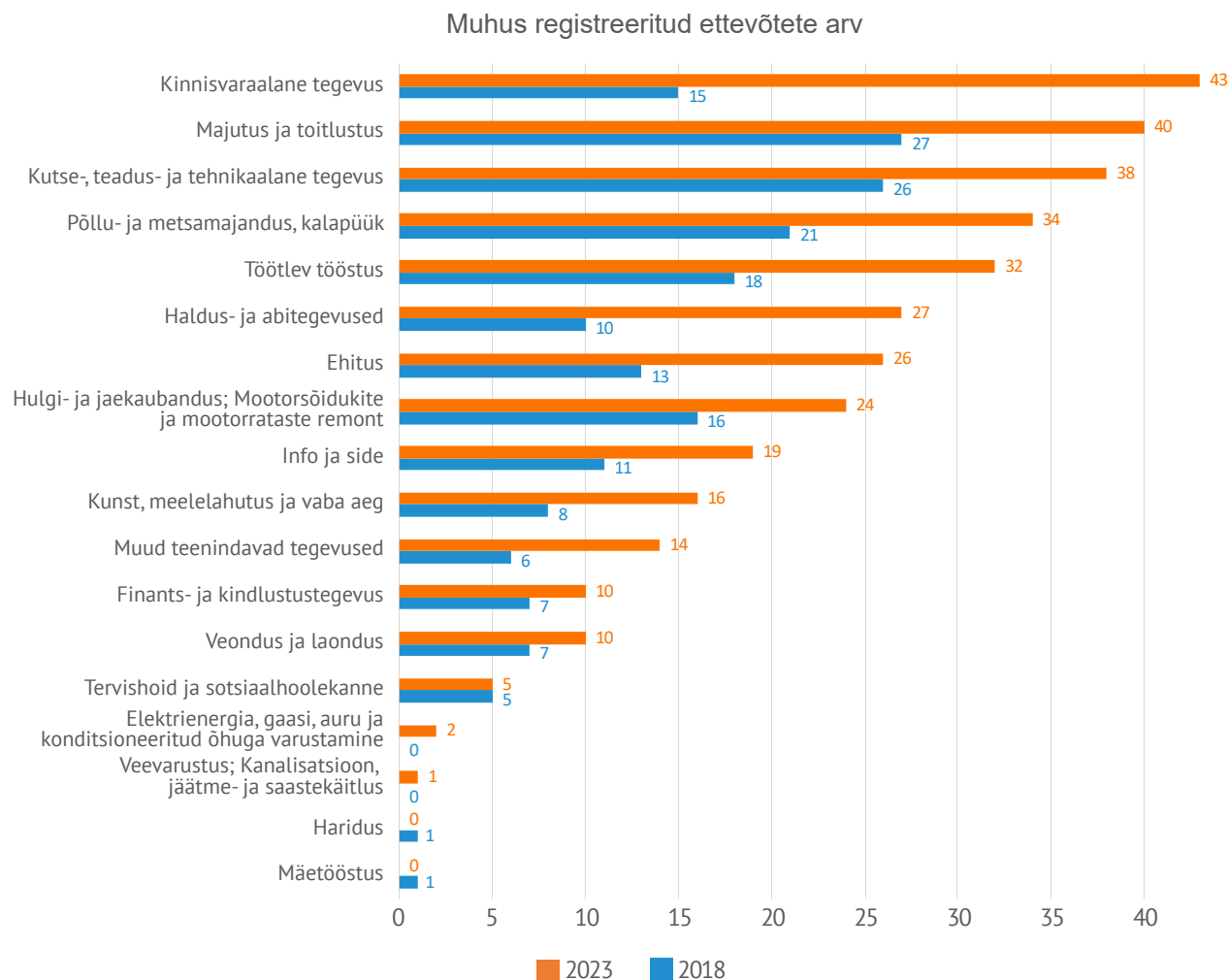

8.1. Ettevõtlus

2023. a alguse seisuga on äriregistris Muhu valda registreeritud 341 osaühingut. Lisaks on äriregistrisse kantud 91 füüsilisest isikust ettevõtjat, kolm sihtasutust, üks täisühing ja kaks tulundusühistut. Kõik registrisse kantud isikud ei tegutse küll aktiivselt, kuid ometi näitab suhteliselt suur arv kogukonnaliikmete aktiivsust ja teotahet.

Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaatori (EMTAK) alusel on Muhus esindatud 16 erinevat majandusharu. Arvuliselt on kõige enam registreeritud ettevõtteid, mille majandusharu on kinnisvaraalne tegevus – kokku 43. Järgnevad majutus ja toitlustus – kokku 40; kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus (juriidiline ja juhtimiselane nõustamine, raamatupidamine) – 38 ettevõtet; töötlev tööstus – 32 ettevõtet; haldus- ja abitegevused – 27 ettevõtet; ehitus – 26 ettevõtet jne (vt ka joonis 19).

2018–2023 võrdluses on Muhus registreeritud osaühingute arv kasvanud 77%. Kõige rohkem on lisandunud ettevõtteid kinnisvaraalases tegevuses, haldus- ja abitegevuses, töötlevas tööstuses, ehituses, majutuses ja toitlustuses ning põllumajanduses, metsamajanduses ja kalapüügis.

Joonis 20. Muhus registreeritud OÜ-de arv 2018 ja 2023 võrdluses. Allikas: Äriregister

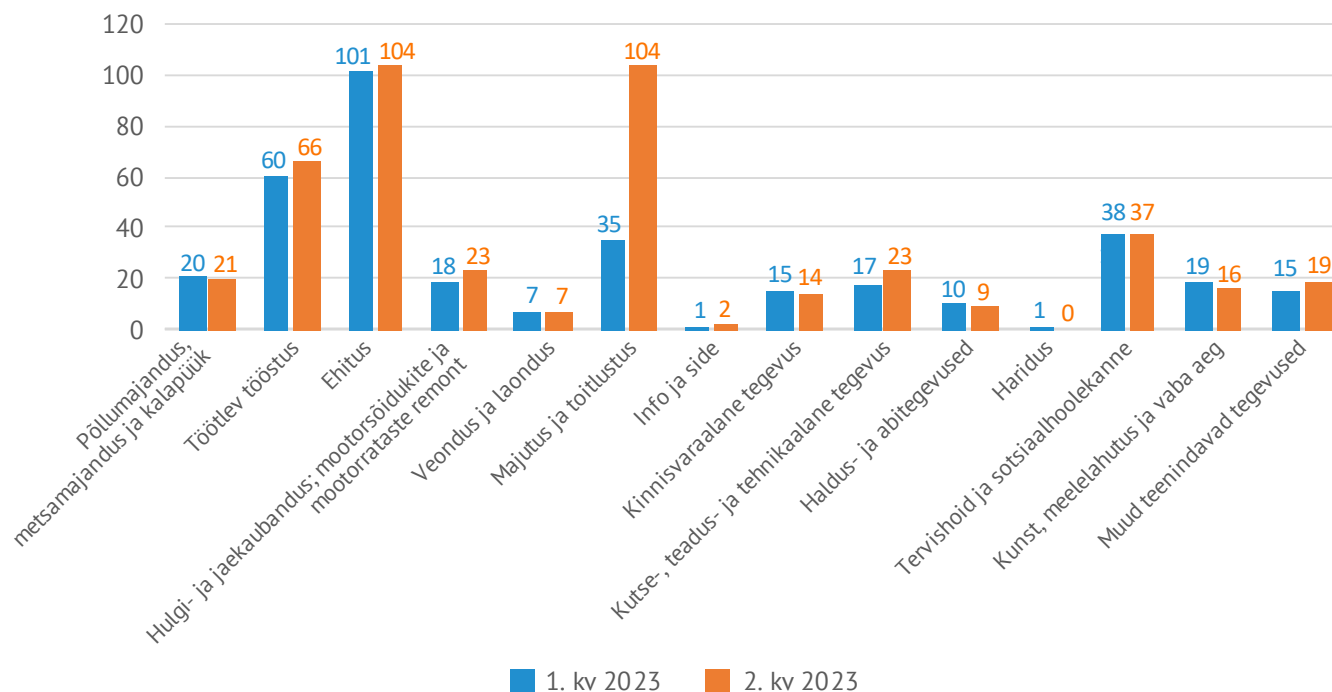
Füüsilisest isikust ettevõtjad tegutsevad põhiliselt põllumajanduse, metsa- majanduse ja kalapüügi alal (kokku 51 isikut), järgneb töötlev tööstus (7) ning kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus (6). Ülejäänud valdkondadega tegelejaid on vähem.

Põhitegevusala järgi on Muhu ettevõtjad küllalt mitmekesised. Suurettevõtteid Muhus ei ole, mistõttu on ka riskid mõne ettevõtte tegevuse lõpetamise korral paremini hajutatud ning negatiivne mõju väiksem. Kümne või enama tööta- jaga ettevõtteid oli Muhus registreeritud ainult kaheksa. Ettevõtlusstruktuuri nõrgaks küljeks on tehnoloogiliselt keerukama ja/või suuremat lisaväärtust tootva ettevõtluse puudumine.

Joonisel 20 on kujutatud, milline oli Maksu- ja Tolliameti andmetel töötajate arv Muhus registreeritud ettevõtetes valdkondade lõikes 2023. a I ja II kvartalis. I kvartalis sai Muhus registreeritud erasektori ettevõtetes tööd 359 inimest, II kvartalis 446. Avalikus sektoris töötas 121 inimest. 01.01.2023. a seisuga oli rahvastikuregistri andmetel Muhu tööealiste elanike (vanuses 19–64) arv 1306, seega töötab muude tööandjate juures ligikaudu 2/3 töötajaist.

Kõige suurem erasektori tööandja on läbi aastate ehitusvaldkond. Suveperioodil on samas mahus töökohti ka majutuse ja toidlustuse valdkonnas, madalhooajal järgneb ehitusele aga töötlev tööstus. Ülejäänud valdkondades mõjutab hooajalisus töötajate vajadust vähem ja muutused kvartalite lõikes on marginaalsed.

Töötajate arv kvartalite võrdluses

Koostöös Saare Arenduskeskuse ja Saarte Koostöökoguga on Muhus perioodiliselt korraldatud ettevõtjate nõustamist, mille käigus konsultandid annavad nõu ettevõtlusega alustamise, äriideede, äriplaanide koostamise ja koolituste osas, samuti toetusprogrammide ja riiklike tugiteenuste osas.

Teatud tegevusvaldkondades pole alati võimalik kohapealt tööjõudu leida, aga väljastpoolt Muhu uute töötajate värbamisel on saanud üheks takistuseks üürikorterite puudus. SA KredEx toetusega 2019. a rekonstrueeritud 16 korteriga Sinilinnu korterelamu leevendas pisut elamispindade defitsiiti, kuid vajadus üürieluruumide järele püsib.

Joonis 21. Töötajate arv kvartalite võrdluses 2023. a

8.2. Arendusalad

Äri- ja tootmistegevus tuleb Muhus suunata eelkõige üldplaneeringuga määratud äri- ja tootmismaa juhtotstarbega maa-aladele ning äri- ja väike-ettevõtlust ka keskuse maa-alale Liiva külas. Mujal valla territooriumil väljaspool juhtotstarbega maa-alasid (kus ehitustegevus on lubatud) on hoonestatud külakeskustes või nende vahetus läheduses äri- ja tootmistegevuse planeerimisel ja ehitamisel olulisim tingimus säilitada kvaliteetne elukeskkond. Elamuarenduseks (korter- või ridaelamud) on perspektiivikas Liiva küla. Ettevõtlusele sobivate arendusaladena nähakse ennekõike ajalooliselt kolhoosi- vm keskustena toiminud piirkondi, kus on vastav taristu osaliselt säilinud või välja ehitatud. Tööstuspiirkondadena on potentsiaali Piiri ja Nõmmküla külas, Hellamaa külas on pigem jätkunud põllumajandus- ja loomakasvatustegevus. Kohalikul toorainel ja traditsioonidel põhineva ettevõtluse ning teenindussektori arendamine on võimalik üle saare – see toetab ka geograafilisest asukohast ning saare looduslikest, kultuurilistest ja sotsiaalsetest väärtustest tulenevalt olulisel kohal olevat turismi¹⁰.

2018–2022 on jõuliselt arenenud Liiva keskus. Muhu Vallavalitsus on ettevõtluse toetamiseks rajanud Liiva keskses ettevõtlusele vajaliku tugitaristu ja andnud konkursi korras kümneks aastaks rendile. Keskuse ettevõtlusala laiendamiseks on koostatud Liiva küla Maleva ja Raunmäe maaüksuste detailplaneering vallale kuuluvate ja seni kasutuseta maaüksuste arvelt.

Potentsiaalne tööstusala on 8134 m² suurune Muhu vallale kuuluv Piiri küla Platsi kinnistu, kus on elektri, vee- ja kanalisatsiooni ning sideteenustega liitumise võimalus, samuti hea juurdepääs kinnistule.

Info vallale kuuluvate vabade kinnistute kohta on leitav valla kodulehelt. Arendajaid ja ettevõtjaid toetatakse planeeringu- ja ehitusalaste konsultatsioonide ning optimaalsete menetlusaegadega.

Foto: Liiva keskus, autor: Kalmer Saar

¹⁰ Muhu valla üldplaneeringu seletuskiri:

<https://www.muhu.ee/documents/22617526/22859895/Muhu+valla+%C3%BCldplaneeringu+seletuskiri.pdf/191403f9-1f19-4357-8ad7-11a879d4b7b9>

8.3. Turism

Muhu saar koos ümbritsevate väikesaartega, siinsete loodusmaastike, ajaloo ja kultuuriga on populaarne sihtkoht nii sise- kui ka välituristide hulgas. Turismi kõrghooajal, suvekuudel on Muhu vald külastajate paremaks teenindamiseks avanud valla keskuses Liiva külas turismiinfopunkti. On märgata, et võrreldes varasemate aastatega on turismiinfopunkti külastatavus vähenenud. See on ühelt poolt tingitud muude infokanalite aktiivsemast kasutamisest, ehk ka põhjalikumast külastuste eelnevast planeerimisest, eeskätt välituristide osakaalu vähenemine on teisalt tingitud Ukraina sõjast ja üldisest ebakindlast olukorrast maailmas laiemalt.

Ülekaalukalt kõige rohkem külastasid 2023. a turismiinfopunkti eestlased, kokku 1226 (sh 208 muhulast). Päritoluriike oli 22 (vrd tabel 10).

Foto: Muhu silt.

Tabel 10. Muhu turismiinfopunkti külastatavus 2018–2023
Allikas: Muhu Vallavalitsus

Rahvus	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Eestlased	1058	1883	853	1474	1412	1226
Venelased	44	193	45	87	59	9
Soomlased	254	392	97	43	176	123
Sakslased	240	706	149	115	193	129
Inglased	12	75	1	5	22	60
Leedulased	65	85	81	35	17	31
Lätlased	105	295	155	62	80	63
Muust rahvusest	365	538	115	99	102	151
Kokku külastajaid	2143	4167	1496	1920	2061	1792
Kokku päritoluriike	30	35	19	24	22	22

Maksu- ja Tolliameti andmetel oli 2023. a üheksa kuu keskmisena Muhus registreeritud 36 majutuse ja toitlustusega tegelevat ettevõtet, millest aktiivseid oli 18. Valdkonna näitajaid mõjutab tugevalt hooajalisus, kuna valdavalt on aktiivne vaid suveperiood.

Sektor pakkus kuus keskmiselt tööd 32 inimesele, sh suvekuudel rohkem kui 50 inimesele, olles sellega kolmandal positsioonil. Suurim tööandja erasektoris on ehitus, järgneb töötlev tööstus. Majutus- ja toitlustusettevõtete üheksa kuu käive oli 1,5 miljonit eurot, mis moodustas Muhu ettevõtete üheksa kuu kogukäibest 11%. Võrdluseks: ehituse valdkonnas on registreeritud 26 ettevõtet, kellest aktiivsed 21. Keskmiselt pakutakse kuus tööd 70 inimesele, üheksa kuu käive oli 3,2 miljonit eurot, mis on 25% Muhu ettevõtete üheksa kuu kogukäibest.

Kohalikke turismiasjalisi ühendab Muhu Turismi Assotsiatsioon, mille eesmärk on aidata kaasa Muhu kui vääristurismi sihtkoha turundamisele. Muhu valla kaasrahastusega on aastaid antud välja eesti-, inglise- ja venekeelseid Muhu tutvustavaid infovoldikuid.

Koostööd tehakse kõigi maakondlike turismiühendustega. Muhu vald on loodusharidust ja -turismi edendava MTÜ Saarte Geopark liige.

Eesti Maaülikooli Põllumajandus- ja keskkonnainstituudi loodusturismi õppekaval õppivate üliõpilaste 2022. a kursusetöös „Turismi planeerimine Muhu saarel“¹¹ tuuakse autorite poolt Muhu turismi tugevustena välja rikas kohalik kultuur ja traditsioonid, kaunis ja rikkalik looduskeskkond, toetav valla-valitsus, hea ligipääsetavus mandrilt ning suure kogemuse ja pika ajalooga turismivaldkonna ettevõtted.

Võimalustena nähti kasvavat huvi autentse pärandkultuuri vastu ning nõudlust vabaõhu- ja loodusel põhineva turismi vastu, kasvavat huvi „aeglase turismi“ vastu, suundumusi arengutes, kasvavat digiturunduse tähtsust, sise- ja välituristide meelitamiseks vajalike rajatiste rajamist, klientide tagasisidet.

Kitsaskohtadena märgiti ära turismisektori ühtse visiooni ja eesmärkide puudumine, eestvedaja puudumine, hooajaväliste ja keskusest eemal olevate atraksioonide puudumine, taristu probleemid (internet, kanalisatsioon, vesi) ning ressursside vähene kasutus ja puudulik turismitootearendus.

Ohtudena nähti väljastpoolt tulevat initsiatiivi Muhu saare turismi korraldamisel, mandri ja Muhu vahelise silla ehitust, konkurentsi tekkimist uute sihtkohtade näol, poliitilisi otsuseid, mis ei toeta turismi majandusharu ja turismiettevõtteid, reisijate soovidega mitte arvestamist / sihtkoha oskustele ja toodetele rõhumist.

11 https://www.muhu.ee/documents/22617526/23047473/Turismi_Planeerimine_Muhul_LuM1.pdf/33ca42c9-756f-453e-9ce4-2b0cd7f606f1

8.4. Kaugtöö

Tehnoloogilised lahendused, töö iseloomu ning töötajate ja tööandjate hoiaku muutumine on toonud kaasa piiride hägustumise töötamise aja ja koha suhtes ning töösuhted on muutunud paindlikumaks¹².

Saare maakonna ettevõtluskeskkonna ja selle arendamisvõimaluste analüüsis tuuakse välja, et võtmeküsimuseks maakonnas on uute töövormide muutustega kaasa minek ja selleks vajalike infrastruktuuride, ühenduste ning Saaremaast kui heast kaugtöökohast kuvandi loomine¹³.

Rahandusministeeriumi poolt perioodil 2022. a oktoober kuni 2023. a jaanuar läbi viidud üleriiklik küsitlusuuring näitas, et Muhu valla elanike rahulolu omavalitsuse teenuste ning elukeskkonna arenemisega oli teistest oluliselt suurem¹⁴.

Kuna saared on arvestatavatel juhtudel teiseks koduks, on kaugtöö üheks võimaluseks, kuidas teises kodus viibimise aega pikendada ja vajadusel samal ajal efektiivselt töötada. Taristu rajamine ja parendamine (nt ülikiire internetiühenduse väljaehitamine ja sideteenuste üldise kvaliteedi paranemine külades) looks Muhus eeldused kaugtöö arenguks ja laiendaks karjäärivõimalusi.

¹² Tööturg 2035. Tööturu tulevikusuunad ja -stsenaariumid:

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2017/09/tooturg_2035_tooturu_tulevikusuunad_ja_stsenaariumid_A4_veeb.pdf

¹³ https://sasak.ee/application/files/5715/6258/7733/2019_06_03_Saare_maakonna_ettevotluskeskkonna_arendamisvoimaluste_analuus.pdf

¹⁴ <https://minuomavalitsus.ee/muud-toolauad/elanike-rahulolu-2022>

9. Turvalisus

Muhu on Eesti üldise kuritegevuse taustal turvaline koht, kus isikuvastaseid kuritegusid esineb harva ja kuriteo ohvriks sattumise tõenäosus on väike. Õigusrikkumistest valmistab suurimat probleemi liikluskultuur, sh sõidukiiruse ületamine (vt tabel 11).

Parvlaevaliiklusest tingituna on Muhu saart läbival riigimaanteel nr 10 Risti–Virtsu–Kuivastu–Kuressaare suur liikluskoormus, mis ohustab nii jalakäijaid kui ka kergliiklejaid. Statistika andmetel on Kuivastu–Liiva teelõik maakonnas üks ohtlikemaid.

2014. a augustis avati Liiva–Piiri kergliiklustee I etapp ja 2015. a valmis II etapp, kokku on võimalus ohutumalt liigelda 2,66 km pikkusel lõigul. Visiooniks on rajada kergliiklustee Kuivastu sadamast Väikese väina tammini. Esimese prioriteedina on vaja välja ehitada Hellamaa–Liiva kergliiklustee, mille osas on alustatud sobiva teetrassi valiku väljaselgitamise ja eelkokkulepe sõlmimisega. Liiklusohutusosalast kasvatustööd tehakse Muhu vallas koostöös kohalike politseiametnikega, kes viivad igal sügisel kooliõpilaste seas läbi liiklusalaseid loenguid ja praktilisi õppusi (peamiselt algklassidele). Liiklusohutusosalasi koolitusi on läbi viidud ka täiskasvanutele.

Muhu vallavanem on Saare maakonna siseturvalisuse nõukogu liige. Nõukogu ülesanne on juhtida ja viia ellu maakonna turvalisuse tõstmiseks plaanitud tegevusi ja ülesandeid.

Foto: Kergliiklustee

Tabel 11. Õigusrikkumised Muhu valla territooriumil 2018–2022. Allikas: Politsei- ja Piirivalveameti andmed seisuga 19.09.2023

Muhu vallas aset leidnud:	2018	2019	2020	2021	2022
liiklussüüteod	133	114	128	90	136
neist lubatud sõidukiiruse ületamised (liiklusseadus § 227 väärteod)	89	88	83	67	104
neist alkoholi piirmäära ületamised (liiklusseadus § 224 väärteod)	1	4	7	12	15
neist joobes juhtimised (karistusseadustik § 424 kuriteod)	1	6	8	1	4
inimkannatanuga liiklusõnnetused	2	1	4	0	1
neis vigastatud	1	1	4	0	1
neis hukkunud	1	0	0	0	0
varavastased süüteod	6	6	6	2	9
neist kuriteod	2	3	3	2	5
vägivallakuriteod	1	2	4	4	2
neist kehalised väärkohtlemised (karistusseadustik § 121 kuriteod)	0	1	2	4	2

Ülevaade Päästeameti poolt registreeritud sündmustest Muhus perioodil 2018–2022 on järgnevas tabelis 12.

Tabel 12. Päästeameti poolt registreeritud sündmused Muhus 2018–2022
Allikas: Päästeamet

Sündmus	2018	2019	2020	2021	2022
Pääste väljasõidud	36	33	43	32	25
Abi osutamine	1	0	1	4	1
Päästesündmus	19	24	19	17	18
Hoone tulekahju	3	2	2	1	1
Tulekahjude arv	9	8	7	4	7
Eluhoone tulekahju	2	2	1	0	1
Lõhkekeha leid	5	3	11	3	2
Liiklusõnnetus	4	3	5	3	2
Muhu vabatahtliku komando väljasõidud	24	19	14	20	39

2010. a loodud Muhu Merepääste Selts teeb tihedat koostööd Politsei- ja Piirivalveametiga merepäästesündmuste lahendamisel, osutab tehnilist abi merel ning korraldab regulaarselt õppusi, koolitusi ja ennetustööd. Traditsiooniks on saanud lastele mereohutuse ja enesepääste võtete tutvustamine Muhu merelaagris ja mujal.

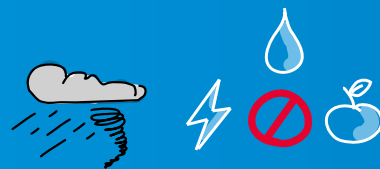
Alates aastast 2022 on Muhu Merepääste Selts valla poolt soetatud hüdrokopteri operaator ja tagab sellega talvise ühenduse valla koosseisu kuuluvate väikesaartega.

Ülevaade Muhu Merepääste Seltsi osalemisest päästesündmustel ajavahemikus 2018–2023 on toodud järgnevas tabelis 13.

Tabel 13. Muhu Merepääste Seltsi pääste- ja abistamistööd 2018–2023
Allikas: Muhu Merepääste Selts

Sündmus	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku
Merepääste sündmused (SAR)	5	3	3	1	2	2	16
Mereabi sündmused	1	2	0	2	1	2	8
Kokku	6	5	3	3	3	4	24

10. Kriisivalmidus

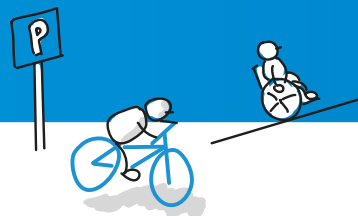
Nii riik kui ka omavalitsused on viimastel aastatel suurt tähelepanu pööranud kriisireguleerimise oskuste ja kriisivalmisoleku tõstmisele. Oluline roll selles on erinevate ametite ja organisatsioonide koostööl. Vastavalt hädaolukorra seadusele on moodustatud 11-liikmeline Muhu valla kriisikomisjon, mille koosseisus on lisaks valla esindajatele elutähtsate teenuste osutajate, Muhus tegutsevate vabatahtlike päästeorganisatsioonide ning kaitseorganisatsioonide esindajad. Vastavalt seadusele juhib kriisikomisjoni tööd vallavanem.

Alla 10 000 elanikuga omavalitsusel puudub seni kohustus koostada hädaolukorra lahendamise plaan (HOLP), kuid vastavalt plaanitud seadusemuudatusele ning elulistele vajadustele on lähiajal kavas koostada ka Muhu valla hädaolukorra lahendamise plaan. Juba praegu pööratakse suurt tähelepanu eelkõige lasteasutuste ja eakate hooldekodu kriisideks valmisolekule ning kriisiolukorras käitumisele.

Riigipoolsete kriisivalmidusmeetmete abiga ning oma eelarveliste vahenditega on vald soetanud erineva võimsusega mobiilseid ja statsionaarseid generaatoreid, samuti on loodud valmidused erinevate vallale kuuluvate oluliste hoonete (spordihall, lasteaed, perearstikeskus, hooldekodu, Hellamaa külakeskus) ühendamiseks generaatoriga kriisiolukorras elektrikatkestuste puhul.

Muhu valla olulisemaks ja esmaseks evakuatsioonikohaks on Muhu spordihall, millele on loodud ka generaatoriga ühendamise valmidus. Viimastel aastakümnetel ei ole avalike varjumiskohtade olemasolu oluliseks peetud, kuid reaalse sõjaolukorra tõttu maailmas on nende olemasolule hakatud suuremat tähelepanu pöörama. Päästeameti poolt registreeritud avalik varjumiskoht Muhu vallas on Muhu Maja keldrikorruksel.

11. Ligipääsetavus

PARKIMINE: uutes, viimastel aastatel ehitatud avalikes parklates Koguvä ja Liival on arvestatud nõudega, et parklas oleks vähemalt kaks vajalike mõõtmetega ning vastavalt tähistatud ja sobiva kattega parkimiskohta invaautoidele.

JALG- JA KÖNNITEED: Uutel ja rekonstrueeritud jalg- ja kõnniteedel on arvestatud, et need peavad olema tasase pinna ja kõva kareda kattega, pinna kattes ei tohi olla üle 0,5 cm suuruseid pragusid ning kaevukaante kõrgus ei oleks rohkem kui 0,5 cm teekatte pinnast.

PÄÄS HOONETESSE: Uuematel hoonetel (hooldekeskus, noortekeskus) on ehituse käigus ehitatud nõuetekohased kaldteed (pandused). Uus nõuetekohane pandus on ehitatud ka Liiva raamatukogusse sissepääsuks. Varasemast on pandused olemas ka Muhu Põhikooli ja Hellamaa külakeskuse sissepääsude juures, kuid need on ratastooli kasutajatele pigem kasutatavad teiste inimeste kaasabiga. Ratastooliga sisenemise võimalus puudub Muhu Lasteaia ruumidesse, samuti Muhu Muuseumisse. Lasteaia ruumidesse saab ratastooli kasutaja kõrvalise abiga siiski läbi Liiva raamatukogu ruumide. Muhu spordihalli sissepääsul on takistuseks uste laius, kuid spordihoonesse on ratastooli kasutajal võimalik siseneda läbi noortekeskuse fuajee, mis aga kindlasti ei ole mugav ja piisav lahendus. Muhu Vallavalitsuse uutesse ruumidesse Muhu Majas saab ratastooli kasutaja siseneda läbi hoone peaukse. Muhu perearstikeskuse hooneni on rajatud ühel tasandil kulgev käigust, kuid ukse ees olev trepimademe suurus ei ole ratastooliga liikujale hoonesse mugavaks sisenemiseks piisav. Samuti puudub hoonel automaatselt avanev uks.

SISEOLUD: Mitmekorruselistest hoonetest on trepilift olemas Muhu Noortekeskuses, Muhu Põhikooli teisele korrusele viib küll kaldtee, kuid see ei vasta nõuetele ja pole ratastooli kasutajale iseseisvalt kasutatav.

INVATUALETTRUUMID: Nõuetekohased invatualettruumid on ehitatud uute avalike objektide juurde: Liiva turuhoone, Koguva parklas asuv olmehoone, Muhu Maja. Nõuetele vastav on ka Muhu noortekeskuse inva-WC. Enamikus valla avalikes hoonetes nõuetekohane inva-WC puudub.

Foto: Muhu Perearstikeskuse käigust

12. Valla juhtimine

01.07.2016. a jõustus Eestis haldusreformi seadus, millega sätestati omavalitsuse miinimumsuuruse kriteeriumiks 5000 elanikku. Muhus oli sel hetkel alla 2000 elaniku. Muhul oli võimalik omaalgatuslikult ühineda mõne teise vallaga või saada liidetud valitsuse otsusega. Et seadus võimaldas merelisele saarvallale erandit, siis taotles vald selle kohaldamist.

Vastavalt Vabariigi valitsuse 09.02.2017. a otsusele jäeti, tuginedes haldusreformi seaduse § 9 lg 3 p 3 sätestatud mereliste saarvaldade erandile haldusterritoriaalse korralduse muutmise algatamata ning seega jätkas Muhu vald iseseisva omavalitsusüksusena.

12.1. Vallavolikogu ja vallavalitsus

Vald teostab omavalitsuslikku haldamist valla kui haldusüksuse territooriumil. Vald teostab õigusi ja täidab kohustusi valla omavalitsusorgani, ametiasutuse ja ametiasutuse hallatava asutuse kaudu. Omavalitsusorganid on vallavolikogu ja vallavalitsus.

Volikogu on valla esinduskogu, mille valivad valla hääleõiguslikud elanikud kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse alusel. Volikogu valitakse neljaks aastaks. Kohalikel valimistel kandideerib ühele kohale Muhu vallavolikogus alla viie inimese, poliitiline aktiivsus on madal. Muhu Vallavolikogu on alates 2021. a kohalikest valimistest 15-liikmeline. Volikogu põhiliseks tööruumiks on Hellamaa külakeskuse saal.

Volikogu juures tegutsevad järgmised komisjonid:

- ✓ revisjonikomisjon;
- ✓ arengu- ja rahanduskomisjon;
- ✓ hariduskomisjon;
- ✓ kultuurikomisjon;
- ✓ sotsiaalkomisjon.

Valitsus on volikogu poolt moodustatud täitevorgan. Muhu vallavalitsuse neljaliikmelisse koosseisu kuulub vallavanem, kaks valla ametiasutuse teenistujast vallavalitsuse liiget ja üks liige väljastpoolt valla ametiasutust.

Muhu vallas on üks ametiasutus, Muhu Vallavalitsus. Alates 2022. a detsembrist asuvad ametiasutuse tööruumid ärihoone Muhu Maja I korrusel. Ruumide kasutamiseks on sõlmitud pikaajaline üürileping ning uued ruumid vastavad kõikidele nõuetele nii suuruse kui ka sisekliima osas.

Ametiasutuse ülesandeks on avaliku võimu teostamine. Ametiasutuse töötajate koosseisu kuuluvad ametnikud ja töölepinguga töötajad, keda ühiselt nimetatakse teenistujateks. Ametiasutust juhib vallavanem (vt tabel 14).

Tabel 14. Ametiasutuse teenistuskohdade koosseis. Allikas: Muhu Vallavalitsus

Teenistuskoha nimetus	Teenistuskoha jaotus ja koormus	
	Ametikoht	Töökoht
Vallasekretär	1	
Finantsjuht	1	
Arendusspetsialist	1	
Maa- ja planeeringuspetsialist	1	
Ehitusspetsialist	1	
Keskkonnaspetsialist	1	
Sotsiaal- ja lastekaitsepspetsialist	1	
Sekretär-registripidaja	1	
Vanemraamatupidaja		1
Sotsiaalhooldaja		1
Kesse saarevaht		1
Ameti- ja töökohti kokku	8	3
Teenistuskohhti kokku:	11	

Vallavalitsuse töökohad on üldjuhul täidetud, kaadri liikumist on olnud seoses lapsehoolduspuhkustega ja erinevatel ajaperioodidel ettetulevate erinevate tööülesannete suurenemise või vähenemisega. Vabade ametikohtade täitmiseks korraldatud konkursid on olnud enamasti edukad, probleemne on ainult uutele spetsialistidele elamispinna leidmine.

Läbi vallaeelarve on töötajatele tagatud täienduskoolitused, nõutava sagedusega läbivad töötajad tervisekontrolli. Alates 2024 on kõigile vallasüsteemi töötajatele tagatud võimalus kasutada sporditoetust.

Olulisematest arengudokumentidest on Muhu vallas olemas Muhu valla eelarvestrateegia 2024–2027, Muhu valla üldplaneering, Muhu valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arendamise kava aastateks 2015–2026, Muhu valla soojusmajanduse arengukava aastateks 2016–2030, Muhu valla jäätmekava 2021–2026. Arengukavad on ka Muhu Põhikoolil, Muhu Lasteaial ja Muhu Muuseumil.

Kõige uuemat infot valla poolt tehtud otsustest saab valla kodulehel oleva elektroonilise dokumendiregistri kaudu. Valitsemise läbipaistvuse ja elanikkonna parema kaasamise nimel kasutatakse erinevaid võimalusi: külavanemad, teated ja info valla kodulehel, interneti suhtlusvõrgustikud, ajaleht ning teadetetahvlid.

12.2. Eelarve

Eelarve eesmärk on tagada seadustest tulenevate ülesannete ja valla arengukavas seatud eesmärkide saavutamine läbi tõhusa ja jätkusuutliku finantsjuhtimise.

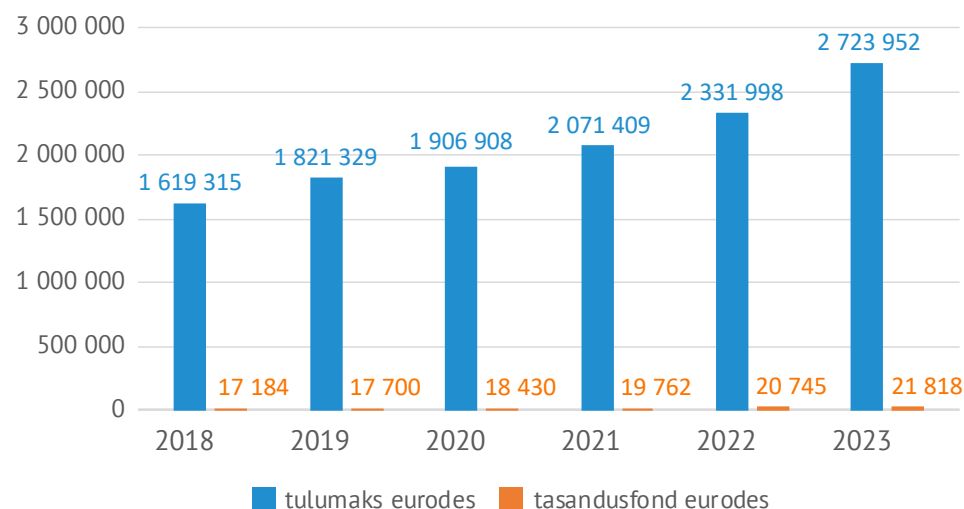
Alates 2012. a on kohalikel omavalitsustel lähtuvalt finantsjuhtimise seadusest nõue koostada eelarvestrateegia, mis on arengukavast tulenev finantsplaan nelja eelseisva eelarveaasta kohta ning see koostatakse arengukavas toodud eesmärkide saavutamiseks, et planeerida kavandatud tegevuste finantseerimist ja tagada eelarvepoliitika jätkusuutlikkus.

Muhu valla finantsiline olukord on üldiselt hea. Vallaeelarve on tasakaalus ning vallal on piisavalt rahalisi vahendeid oma kohustuste täitmiseks ja arengukavas seatud eesmärkide saavutamiseks. Muhu vallaeelarve tulud moodustavad peamiselt maksutulud, milleks on üksikisiku tulumaks ja maamaks. Väike osa, umbes 7–8% eelarve tuludest on valla poolt osutatud teenuste müük. Tasandusfondi kaudu saadud tuludega on vallal kohustus pidada ülal püüasustusega väikesaari, Kesselaidu ja Viirelaidu (vt joonis 21).

Valla kuludest suurima osa moodustavad peamiselt hariduskulud, kommunaalkulud, kultuuritegevuse kulud ja sotsiaaltoolekande kulud.

Muhu valla eelarve on viimastel aastatel kasvanud. See on tingitud peamiselt maksutulude kasvust.

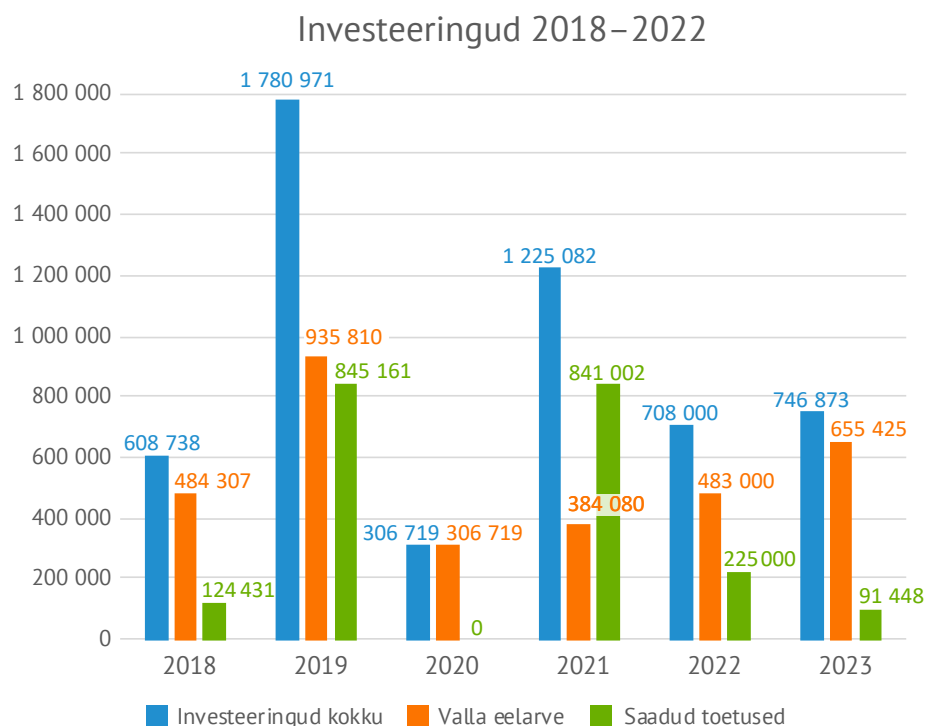
Muhu valla tulumaks ja tasandusfond 2018–2023

Joonis 22. Muhu valla tulumaks ja tasandusfond 2018–2022

Allikas: Rahandusministeerium

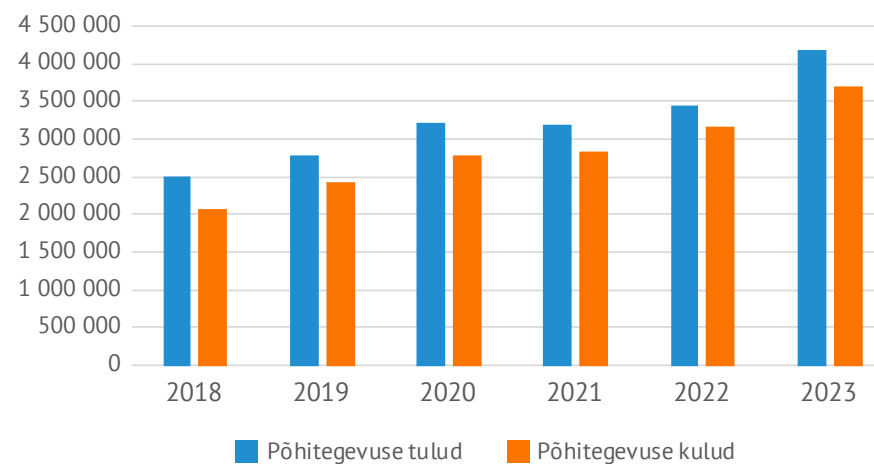
Viimaste aastate suuremad investeeringud on saanud teoks tänu valla stabiilsele tulubaasile ning erinevatest meetmetest saadud toetustele (vt ka joonis 22). Viimaste aastate suurematest investeeringutest võib esile tuua Liiva turu- ja ettevõtlusala valmimist koos parkla-alaga, Sinilinnu korterelamu valmimist, Muhu Muuseumi parkla laiendamist, Liiva katlamaja ja puhastusseadmete rekonstrueerimist, Muhu Põhikooli osalist rekonstrueerimist, sh nõuetekohase ventilatsiooni paigaldamist, uute mustkatete paigaldamist valla teedele.

Joonis 23. Muhu valla investeeringud (€), 2018–2022
Allikas: Rahandusministeerium

Laenu ja kapitali liisingu jääk oli 2024. a alguseks 538 085 eurot. Kohaliku omavalitsuse netovõlakkoormus võib olla kuni 2024 lõpuni kas 10-kordne põhitegevuse tulest või 80% põhitegevuse tuludest, kumb on suurem, kuid mitte rohkem kui 100%. Edaspidi hakkab see vähenema 5% võrra. Muhu vallal on see näitaja peale täiendava laenu võtmist maksimaalselt 12,6%, jäädes oluliselt alla kehtestatud piirmäära (vt ka joonis 23).

Põhitegevuse tulud ja kulud 2018–2023

Joonis 24. Põhitegevuse tulud ja kulud 2018–2022
Allikas: Muhu Vallavalitsus

Võrreldes Muhu valla investeeringute mahtu eelarvest Eesti omavalitsuste keskmise investeeringute mahuga, on näha, et Muhu investeerimisvõimekus on olnud stabiilselt keskmisest omavalitsusest kõrgem.

12.3. Kaasamine ja avatud valitsemine

Muhu vallas ei ole otseselt kaasamise põhimõtteid sõnastatud, kuid sõltuvalt teemast on huvirühmad ja avalikkus otsustusprotsessi osalised järgmiselt:

KAASAMINE – otsuseid tehakse koos sihtrühmadega, keda need otsused mõjutavad, ning nendega arvestades. Selleks informeeritakse huvirühmasid ja vallaelanikke ning konsulteeritakse nendega.

INFORMEERIMINE – huvirühmadele ja vallaelanikele antakse teada plaanitavatest õigusaktidest või otsustest. Informeerimist kasutatakse siis, kui on vaja teha muudatusi, mis on möödapääsmatud või väheolulised.

KONSULTEERIMINE – huvirühmadelt ja vallaelanikelt küsitakse tagasisidet kavandatavale eelnõule, muudatusele vms, sõnastame küsimused, mille kohta oodatakse arvamusi, seisukohti ja ettepanekuid.

TAGASISIDESTAMINE – kogutakse infot tagasiside, rahulolu vmt küsitluse vormis ning kokkuvõtte tulemustest avalikustatakse;

KAASAV EELARVE - kohalikule kogukonnale antakse võimalus kaasa rääkida kindlaks määratud summa osas eelarve kujundamisel. Lähtuvalt kehtivast kaasava eelarve korrast saab igaüks kaasavasse eelarvesse ettepanekuid esitada. Valituks osutunud ettepanekute elluviimiseks sõlmib vallavalitsus esitajaga koostööleppe.

RUUMILINE PLANEERIMINE JA ARENDUS - kohalikel elanikel ja kõigil huvilistel võimalik kaasa rääkida üldplaneeringu koostamise, detailplaneeringu koostamise ning projekteerimistingimuste avatud menetluse protsessis vastavalt seaduses ette antud tähtaegadele. Ka valla arengudokumentide koostamisel on võimalik esitada ettepanekuid ning osaleda koosolekutel.

12.4. Vallasisene koostöö

Elanikkonna heaolu ja turvalisuse tõstmiseks teeb vald koostööd Päästeameti, Transpordiameti, Politsei- ja Piirivalveameti, Muhu Perekooli OÜ, Keskkonnaameti, Kaitseliidu, Kaitseministeeriumi jt ametkondadega ning kohaliku mittetulundussektoriga.

Läbi oma eelarve ja Päästeameti toetuse toetab vald Muhu Vabatahtliku Päästekomando toimimist ja varustuse soetamist.

Perekool kasutab vallale kuuluvat hoonet ja kinnistut.

Valla kodulehel kajastatakse ettevõtlusalast infot ja tutvustatakse valla territooriumil paiknevaid ning ettevõtluseks sobivaid kinnistuid ja hooneid.

Hea koostöö on vallal külade, külaseltside ja -seltsingutega. Vald toetab nn kolmandat sektorit vallaeelarvest läbi omaalgatuslike tegevuste toetuse ning koostöös on korraldatud bussiootekodasid ja külaplatse, korraldatud kultuuriüritusi jne.

12.5. Siseriiklik ja väliskoostöö

Muhu vald on Eesti Linnade ja Valdade Liidu (ELVL), Eesti Saarte Kogu MTÜ (ESK), Saarte Koostöökogu MTÜ (SKK) ja SA Saare Arenduskeskus (SAK) liige.

Üle kolmekümne aasta seovad Muhu valda sõprussidemed Utajärvi vallaga Põhja-Soomes. Pikaajalised sõprussidemed olid Muhu vallal ka Lauciene vallaga Lätis, kuid peale sealset haldusreformi on Lauciene suure Talsi valla osa ja omavalitsuse tasandil on sidemed lõppenud. Küll aga jätkub koostöö Muhu ja Lauciene koolide vahel.

Foto: Utajärvi

